

VII.
DE 19-DE EEUW.

Valt de bloei van de silhouette in de tijd der ROMANTIEK, ook in de andere vormen van knipkunst is deze merkbaar. Het is feitelijk een steeds wederkerend verschijnsel in de geschiedenis, maar ik bedoel er de stroming mee die zich openbaarde in het laatst der 18-de en het begin der 19-de eeuw. Het is de vrije losse vorm, in strijd met het oude classicisme, misschien een reactie op de realiteit der dingen, een ontvluchten van de werkelijkheid, gedroom over oude tijden, vriendschapscultus, verering der persoonlijkheid, alles meer of minder sentimenteel. De knipkunstenaars knipten nog wel silhouetten, maar vooral de opgemaakte kwamen in de mode. Men knipte graag bloemen, zoetelijke tafereeltjes, illustreerde graag sprookjes, maakte knipsels van gekleurd papier voor het album amicorum ook nog wel herinneringsknipsels. Kantknipsels komen nog ~~sparadisaan~~ voor, want het vervaardigen van kant werd in die tijd druk beoefend. In Nederland zijn de witte knipsels op zwart of blauw papier in de mode, in Duitsland meer de zwart of gekleurde op wit papier.

Kunstig WAPENKNIPSEL, wapen "Grave van Limburg Stirum", maker onbekend. Uit het laatst der 18-de, begin 19-de eeuw (Foto h. d. Openluchtmuseum).

YGDASIL, de oude Noordse levensboom met aan de voet de Bron van MIMIR, waaruit het levenswater ontspringt, hoe vele malen niet afgebeeld op allerlei wijze, het zij bewust of onbewust, uit traditie, uit een gevoel van onmisbaarheid of om het decoratieve en symbolische. In de knipkunst vinden we ze afgebeeld in de oudste knipsels tot in onze dagen toe, maar een hoogtepunt werd vooral bereikt in het z.g. Romantische tijdperk.

Rank en sierlijk rijzen de takken en bloemen uit de vaas van het knipwerk, vervaardigd door de zo bekwame knipper C. van Halmael in 1648, bezitters de Heer en Mevr. J. Westra van Holthe. Sloet van Marxfeldt, waarschijnlijk afkomstig van de familie van Holthe. Prachtig van vorm is de pot met bloemen uit de 18de eeuw in het Princessehof te Leeuwarden. Iets eenvoudiger, maar toch fraai is de ranke vaas met takken en bloemen, eind 1700, geknipt door een FRAÛLE VAN LYNDEN, in het bezit van Freule Q. J. J. van Swinderen, Huize "Rijs" te Bakhuizen, door erf, als nazaat van de familie van Lynden door haar in het bezit gekomen. Het is verwonderlijk hoe goed deze zeer fijne en tere knipsels bewaard zijn gebleven. Hieruit spreekt een gevoel van piëteit, niet alleen voor de kunst, maar ook voor het voorgeslacht. Men kan er tevens uit opmaken dat juist in die tijd de kunst van papierknipkunst vooral beoefend werd, maar in de meer aanzienlijke kringen.

De ROMANTIEK is feitelijk een algemeen historisch en telkens wederkerend verschijnsel. Men onderkent ze reeds in de latere kunstvormen der klassieke oudheid. Zelfs de Italiaanse Renaissance vertoont romantische neigingen in de 15de eeuw, maar meestal bedoelt men er de stroming mee, die zich sedert het einde der 18de en in de eerste helft der 19de eeuw openbaarde, als terugslag op de algemeen gehuldigde klassieke richting. Ze is merkbaar in de litteratuur, de schilderkunst, de architectuur en ook in de knipkunst (Byron, Walther Scott, Victor Hugo, Gebr. Schlegel, Novalis). Voor ons land kunnen we noemen van Lennep en Beets, de schilders Nuyen, Bilders, Zelfs Bosboom en Israëls kan men er nog toe rekenen. Engeland en Frankrijk hadden in die tijd de meeste invloed op Nederland. Het is een vrij losse vorm, die ten enenmale in strijd is met b.v. het oude Franse classicisme, zoals dit door Racine en Corneille vertegenwoordigd werd. Het is echt de tijd van vriendschapscultus, humaniteit en filantropie. Het was misschien een reactie op een plat realisme, dat zich kenmerkt door een ontvluchten van de werkelijkheid, gedroom over oude tijden en verering der persoonlijkheid. Karakter is alles. Wetenschap en kunst ziet men als een eenheid.

Men kan zich die tijd niet voorstellen zonder het SILHOUET. Men was hier echter over het hoogtepunt heen. De knipkunstenaars knipten nog wel silhouetten, maar voelden zich reeds meer aangetrokken tot bloemstukken, ook nog wel tot het knippen van kantwerk (het vervaardigen van kant werd in die tijd druk beoefend), maar ook van het maken van genrestukjes en landschappen van enigszins zoetelijke aard. Ook knipte men gaarne sprookjes en maakte schilderstukjes of knipsels voor het "alba amicorum", voorlopers van het poëziealbum.

FREULE VAN LYNDEN.

Eenvoudiger dan de bloemstukken van van Halmael en die uit het Museum "Princessehof" te Leeuwarden, zijn de knipsels van Jonkvrouwe van Lynden, die ik van omstreeks 1700 dateerde, maar die uit iets later tijd blijken te zijn. Ze zijn fraai van lijn en compositie en uiterst teer, maar uitstekend bewaard gebleven. Hieruit spreekt niet enkel liefde voor deze schone en zeer bijzondere kunst, maar ook piëteit voor het voorgeslacht. In de 18-de tot bijna midden 19-de eeuw werd de knipkunst nog veelal beoefend door de hogere standen en door enkele beroepsknippers. Freule Q.J.J. van Swinderen uit Bakhuizen (Huize Rijs) schrijft mij het volgende:

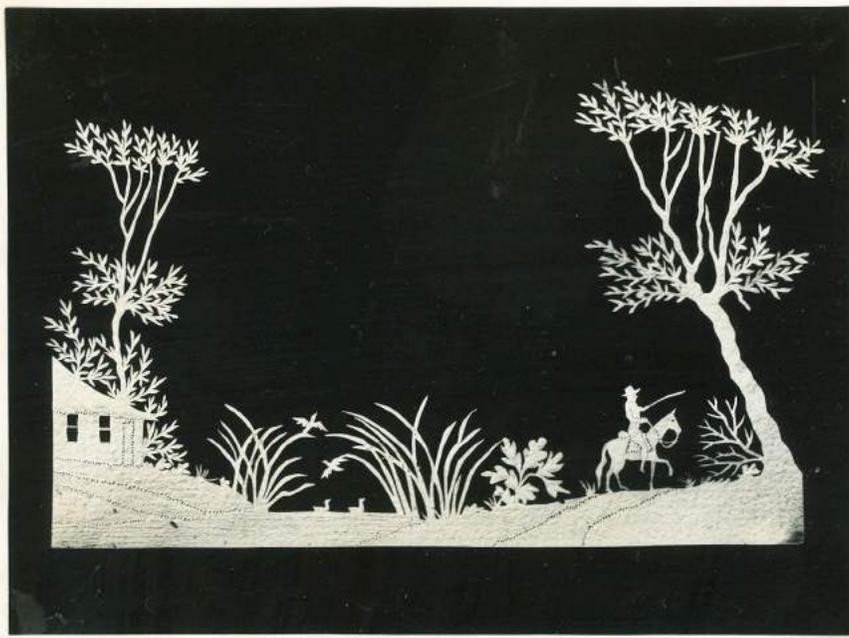
"De knipster Freule van Lynden heeft tussen 1700 tot midden 1800 geleefd in de stad Utrecht in een familiehuis op de Nieuwe Gracht. Hare knipsels waren gehecht op glad zwart papier. Er waren in dat gezin meer kinderen zodat ze allen die kunst wel zullen hebben beoefend.

De moeder van mijn vader was het enigste kind van Baron en Baronesse Rengers-van Lynden en de dochters van een broer van Mevrouw Rengers waren de knipsters. Ze waren niet enkel knipsters, maar ook goede tekenaarsters, in één woord, het waren zeer begaafde dames.

Midden 1800 werkte men veel met sepia, o.a. bakjes, kopjes en schoteltjes werden met landschappen in die bruine kleur bewerkt. Ik heb nog een schotel in mijn bezit." Tot zover Freule van Swinderen.

V. de Maessens?

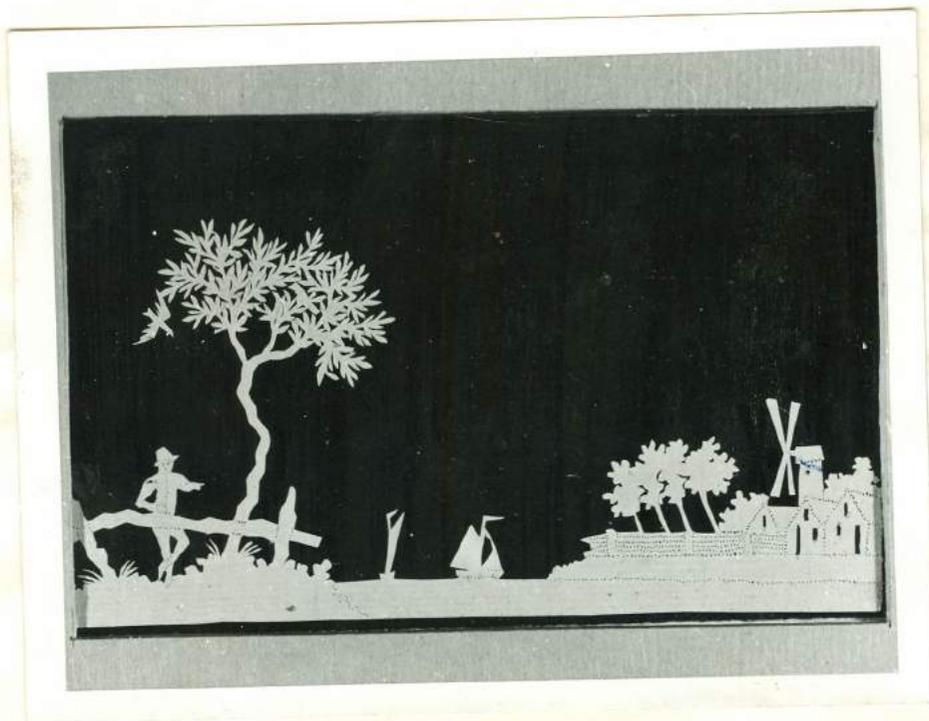
*Fr. Go. Co. v. Lynden van Lunenburg
Utrecht 1760-1825*

Knipsel op ware grootte, begin 19-de eeuw, afkomstig uit Zeeland van een familie van de Velde. Mevr. A. J. van de Velde uit Den Haag bezat een grote collectie, alle door dezelfde hand geknipt naar 18-de eeuwse gravures. (Geschonken door Mevr. van de Velde aan E. J. Huizenga-Onnekes).

Ploet... Wintergezicht, Eig. J. J. Schilstra, Enkhuizen. Prachtig Oud-Westfries toneeltje (Foto de Zwaan, Enkhuizen).

Ploet.... Stadhuismuseum te Enkhuizen (Foto de Zwaan).

Begin November 1954 zond de Hr. Mr. H. J. Steenbergen, kantonrechter de Groenlo mij een vijftal knipsels en een grote verzameling schaduwbeelden ter inzage. Van de vijf knipsels waren er vier KANTKNIPSELS vervaardigd door een ver familielid van hem n.l. DAVID LAMBERTUS FERNEY, terwijl de vervaardiger of vervaar-gigster van het vijfde knipsel hem niet bekend was. Dit schijnt uit iets later tijd te zijn en waarschijnlijk ook van een familielid, zoon of dochter van een broer of zuster van genoemde Ferney, die zelf geen kinderen had.

De vier knipsels dan, zijn gevonden in een oude Statenbijbel. Het is pracht-werk en het was voor mij moeilijk hier een keuze te doen. Ze waren alle even mooi, maar ook alle typisch uit de tijd dat men een voorliefde had voor het KANTKNIPSEL.

DAVID LAMBERTUS FERNEY, geboren te Middelburg in 1776 uit het huwelijk van David Cornelis van Ferney en Jacoba Schier (zijn ouders moeten reeds voor 1796 overleden zijn, was te Hasselt in Overijssel ontvanger van het zegel. Hij was Pa-triot. In Hasselt leerde hij zijn vrouw kennen, n.l. WENDELINA VAN DINGSTEE, dr. van Hendrik Lucas van Dingstee en Margarethe Johanna Stelbring. Hun huwelijk werd 13 Maart 1796 te Hasselt bevestigd. Zijn vrouw, die 1 Oct. 1799 te Hasselt was gedoopt, schonk hem geen kinderen, doch het echtpaar nam een dochttertje van hare zuster Catharina, gehuwd met de Hasselter burgemeester Hendrik Jacob van der Vecht, in het gezin op.

Volgens overlevering moet D. L. van Ferney aanvankelijk vrij bemiddeld zijn ge-weest, doch schijnt volgens een helaas verbrand, berijmd testament het nichtje ten slotte niets dan een goede opvoeding te hebben nagelaten.

De betreffende knipsels zullen, naam⁸ vermoed wordt, alle in de Hasselter tijd zijn gemaakt. Ze kwamen in het bezit van Mr. Steenbergen via zijn grootvader H. J. van der Vecht die lang te Hasselt woonde. Hij was een zoon van Jan van der vecht en Margarethe Johanna van Dingstee (dr. van Jan van Dingstee, griffier bij het vrederecht te Vollenhove, broer van de reeds genoemde Catharina en Wil-helmina) en kleinzoon van de ook reeds genoemde Hendrik Lucas van Dingstee en M. J. Stelbring).

Behalve knipsels maakte D. L. van Ferney gelegenheidsgedichten. Ook was hij een niet onverdienstelijk tekenaar. Enkele tekeningen zijn nog in het bezit van Mr. Steenbergen. Hij moet op de Dingstee's een grote invloed hebben gehad, want een der zonen van Jan Dingstee voornoemd, zou een schildersloopbaan volgen, die echter kort na zijn verwerven van de "Prix de Rome", door zijn plotseling overlijden werd afgebroken.

De schaduwbeelden, die de naam R. Kok vermelden zijn omstreeks 1870 ontstaan te Hasselt. Hij was een zoon van Barend Kok en Maria Everdina Gantvoort, die, doe doordat zijn moeder in tweede huwelijk trouwde met de reeds genoemde Jan van der Vecht, tegelijk met de grootvader van Mr. Steenbergen, Hendrik Jan van der Vecht het enige kind uit het huwelijk Jan van der Vecht, geh. m. M. J. van Dingstee, dat de volwassen leeftijd bereikte, opgroeide.

Het knipseltje nr. vijf is in geen geval van R. Kok, omdat het veel beter is dan het vrij stuntelige werk van hem.

Op het derde knipsel, dat iets minder virtuoos ^{na} uitvoering is, komen een tweetal namen voor: n.l. Klaasje Riddrikhof en aan de keerzijde Piet van der Vecht in een andere hand. De meisjesnaam is van de hand van D. L. ^{van} Ferney.

Misschien is het vierde asymmetrische knipsel, 18-26 c. M. het fraaist uit-gevoerd, maar iets minder karakterestiek dan het afgebeelde (zie voor de broer van D. L. van Ferney, blz. 19, V. Diorama's).

Mevrouw W. Gerlach-Metzger, Park Vronesteyn 24, Voorburg bezit een 15-tal knipsels, gerestaureerd door de Hr. B. de Kock, 's Gravendeelstraat 22 b, waarvan één gedateerd is 16 Januari 1820 en een ander J. H. HOLSTIN. 1812. Vermoedelijk zijn ze alle van HOLSTIN. -----

In "Hobby" (nr. 12) staat een artikeltje over een knipsel "Een zeegezicht in miniatuur" van C. J. Peeterse (Amersfoort, Everhard Meysterweg 20). Dit knipael is van de hand van J. D. PATIJN, zeer waarschijnlijk een Rotterdams patriciër uit de 19-de eeuw. -----

De Heer H. J. Nijland Visser (Dr. P. Bakkerl. 44), Bloemendaal) bezit een album met knipwerk, meest landschappen, van 1853. -----

Fraai symbolisch knipsel van Mr. Steenbergen, kantonrechter te Groenlo, waarschijnlijk 19-de eeuws. Maker of maakster onbekend. 10½-16 c.M. -----

Het Brielse Museum bezit slechts één knipstuk van JOHANNES JONGEJAN, anno 1806, voorstellende twee zeilschepen, op kunstige wijze omsierd met bloemen, zwanen, vazen e.d. Het exemplaar bevindt zich in prima conditie. -----

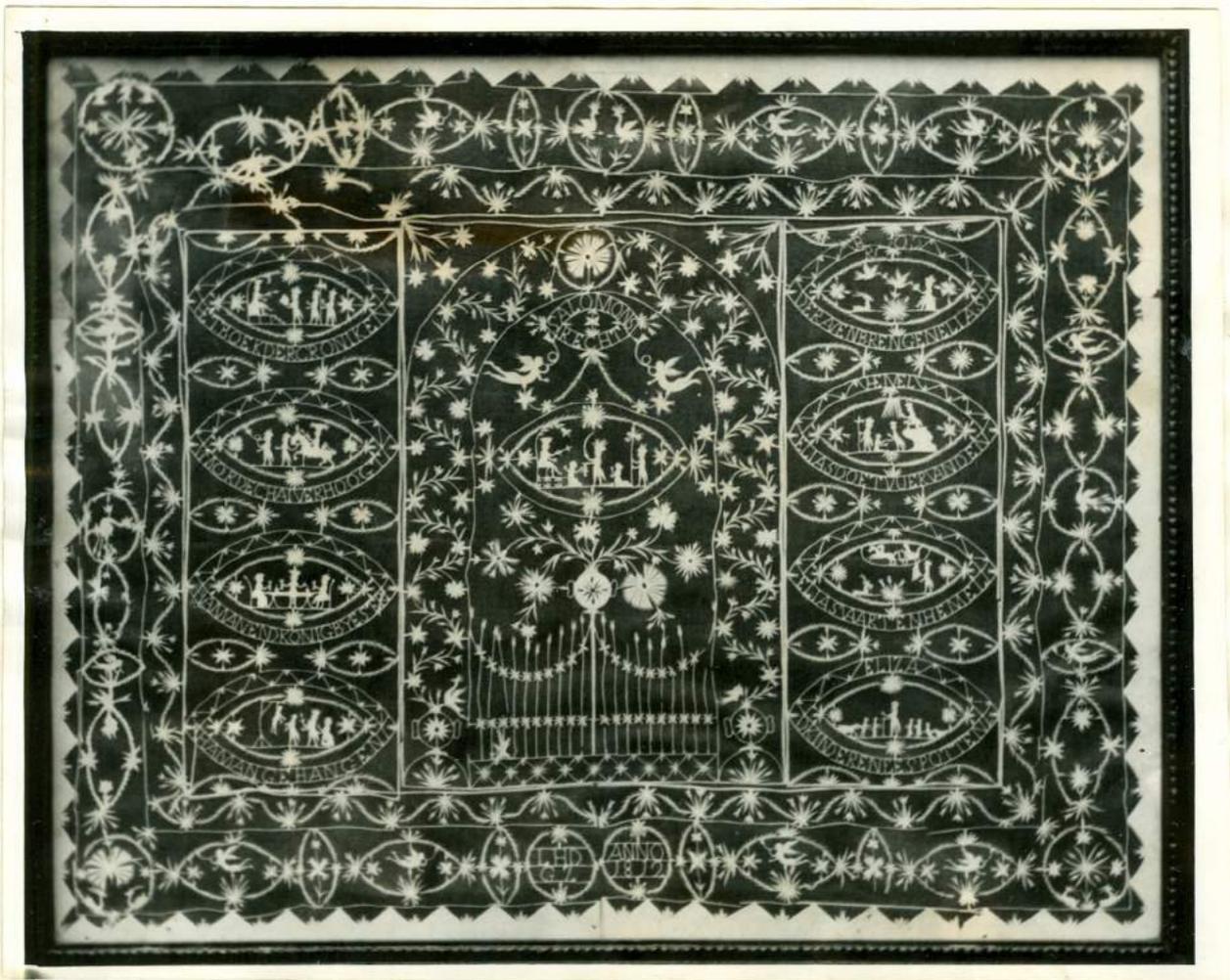
In het Museum te Edam is een buitengewoon aardig knipselschilderijtje met primitieve huizen en figuurtjes, waarschijnlijk ook 19-de eeuws. -----

"Een grote van sitspapier geknipte schilderij van 1851. Dit is een kostelijk Roussauachtig kleurig primitief plaksel dat een wintergezicht in Purmerend voorstelt met ijsvermaak, (rechtopstaande) bijten, zelfs het witte veegsel van de banen! zo schrijft de Hr. VAN G. T. van der Meer. "Kortom een van de aardigste bezittingen van het museum." -----

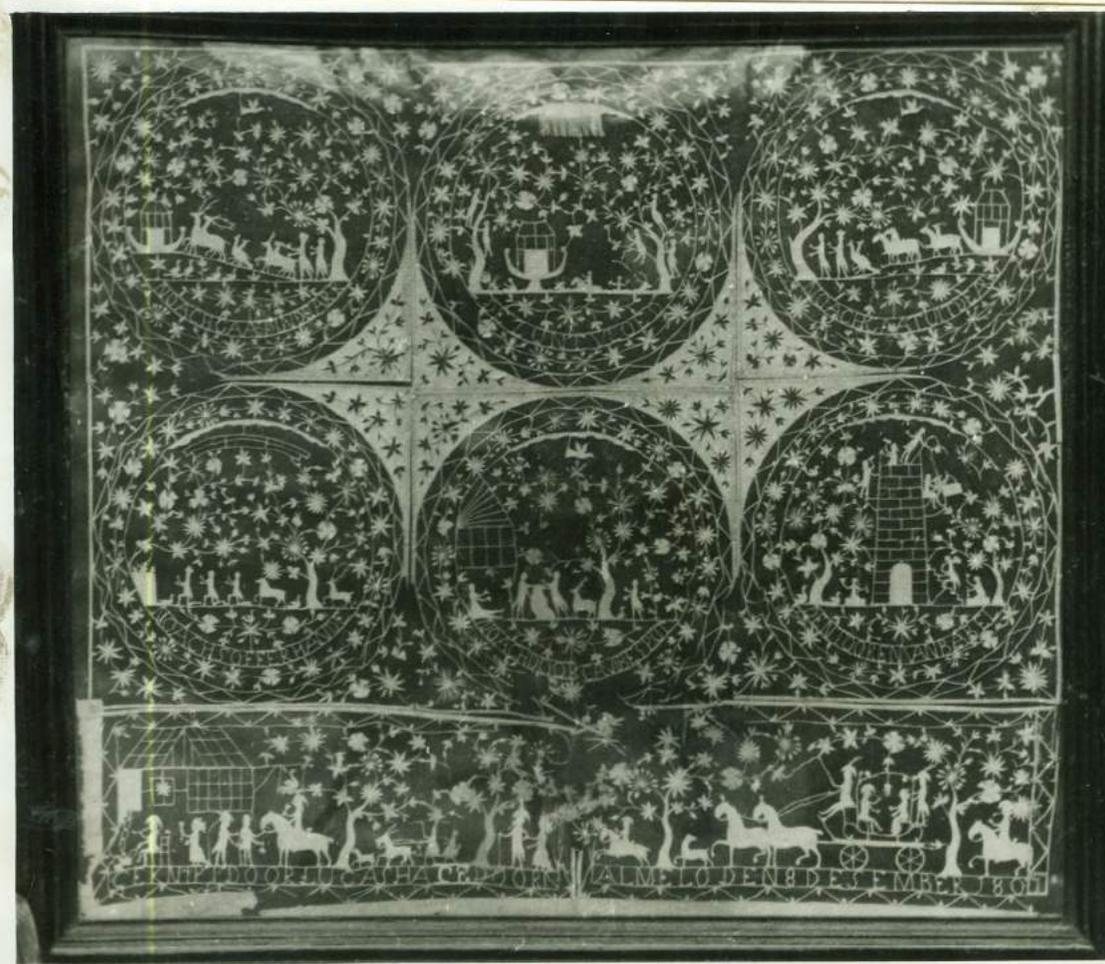
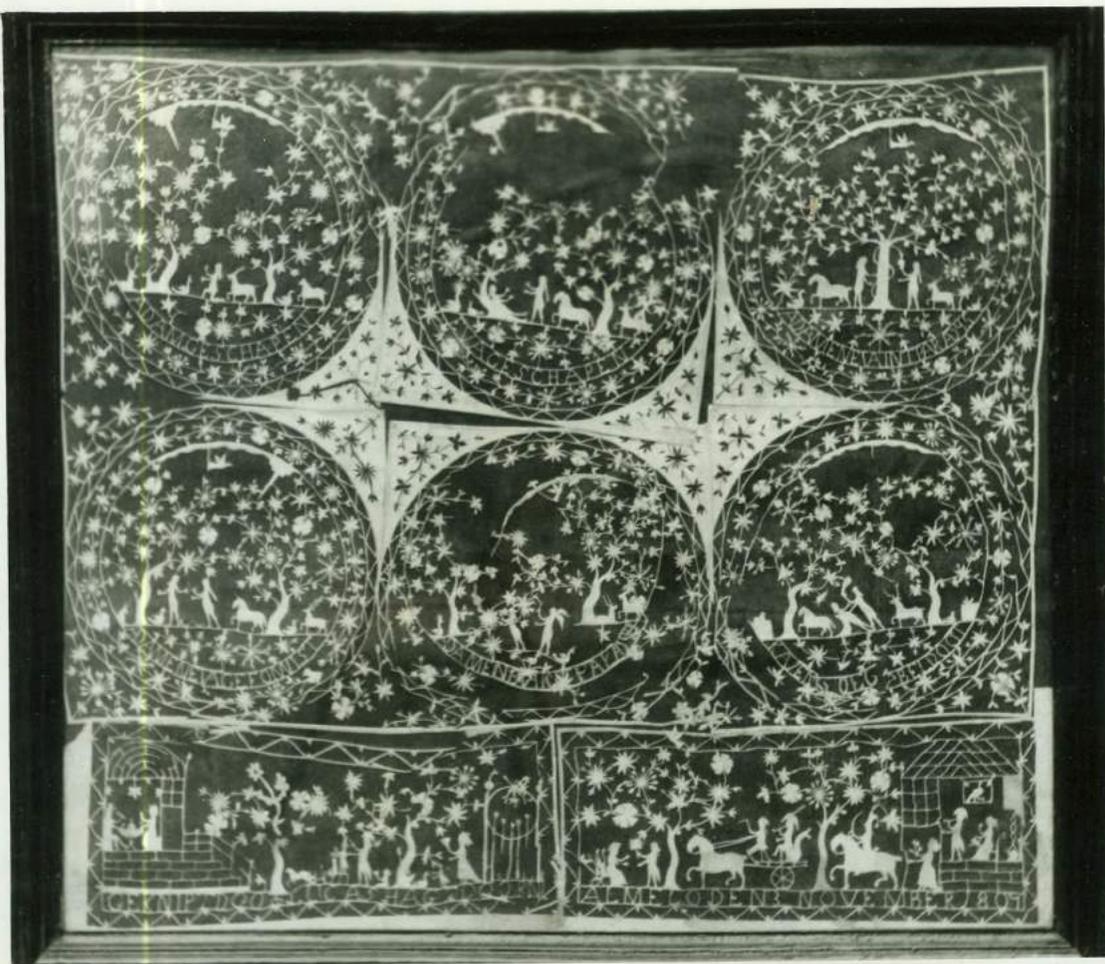
Voorts een klein tafereeltje met diepte figuurtjes, boompjes, huisjes, alles uit wit papier, in lijstje. Een klein soort Bavelaartje. -----

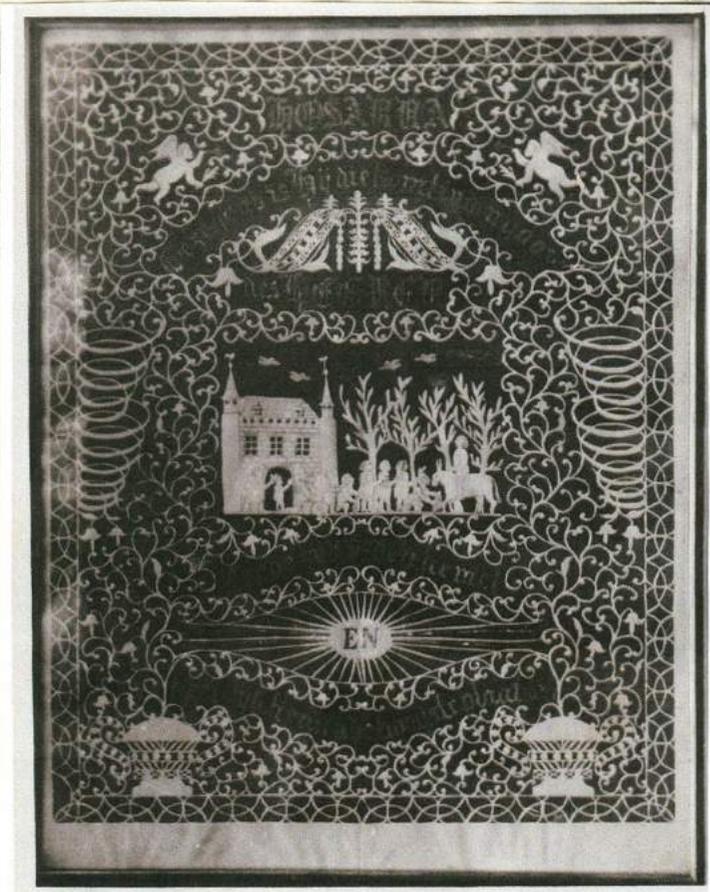
49

In Almelo ontdekte de Hr. Gert Evers enige zeldzaam fraaie knipprenten uit het begin der 19de eeuw, met meest bijbelse voorstellingen. Twee dezer prenten zijn geknipt door LUCAS HAGEDOORN, Almelo 8 Dec. 1800 en 3 Nov. 1807. Op de derde knipprent zien we de letters L.H.D. en G.Z. met het jaartal Anno 1812. Maker onbekend. *Groot*

Hosanna, gezegend is Hij die komt in de naam des Heeren. In het midden de intocht in Jeruzalem. Daaronder: Vrede zij in den hemel en heerlijkheid in de hoogste plaats.

Voorts een groot, ^{sierlijk} knipwerk, een eetzaal voorstellende, verdeeld in drie delen.. Aan weerskanten levensbomen, bazuin blazende engelen en in het midden "Uit Acht'ing van Pieter van Abs" Eind 18-de of begin 19-de eeuw.

Knipsel is eigendom van de Dadekamer "Twente", Enschede, ondergebracht i. h. Rijksmuseum Twente.

Men lette op verschild in schrijfwijze

Knipwerk uit het Museum "Twente" te Enschede. LETTERKNIPSEL, tevens rebus. Het tweede figuurtje van de vijfde regel stelt de wereld voor en het eerste van de zesde een kat (copie W. Tj. Lever).

51
 met de boer
 met de boer
 met de boer

HUWELIJKS-en AMBACHTSKNIPPRENT uit WIERDEN (45-56 c.M.). Maker onbekend.

Bij een huwelijk van mensen die een bedrijf of ambacht uitoefenden, bracht men de emblemen daarvan aan in de HUWELIJKSKNIPPRENT, meestal verwerkt in de rand. Daaraan danken wij alleraardigste voorstellingen van bedrijven uit die tijden. Dit knipsel is gemaakt ter gelegenheid van het huwelijk van Gerrit Jan Niezink geboren te Wierden 11 Juli 1817 en Geertruid Kippers, geboren te Wierden 16 December 1822, gehuwd 16 February 1849, te Wierden.

Dit familiestuk kwam in handen van Burgemeester H.G. Niezink te Oldehove (Gr.) een achterkleinzoon van genoemd echtpaar.

Het stelt een achtstal werklieden voor, bezig met de bouw van een huis. De bruidegom kwam uit het aannemersbedrijf, de bruid uit de landbouwersstand. Dat ziet men uit de boer die de grond bewerkt. Het knipsel was erg vergeeld zodat er moeilijk een foto van genomen kon worden. De Hr. W. Tj. Lever maakte er een zuiver duplikaat van. Men lette ook hier weer op de traditionele pot met ranken.

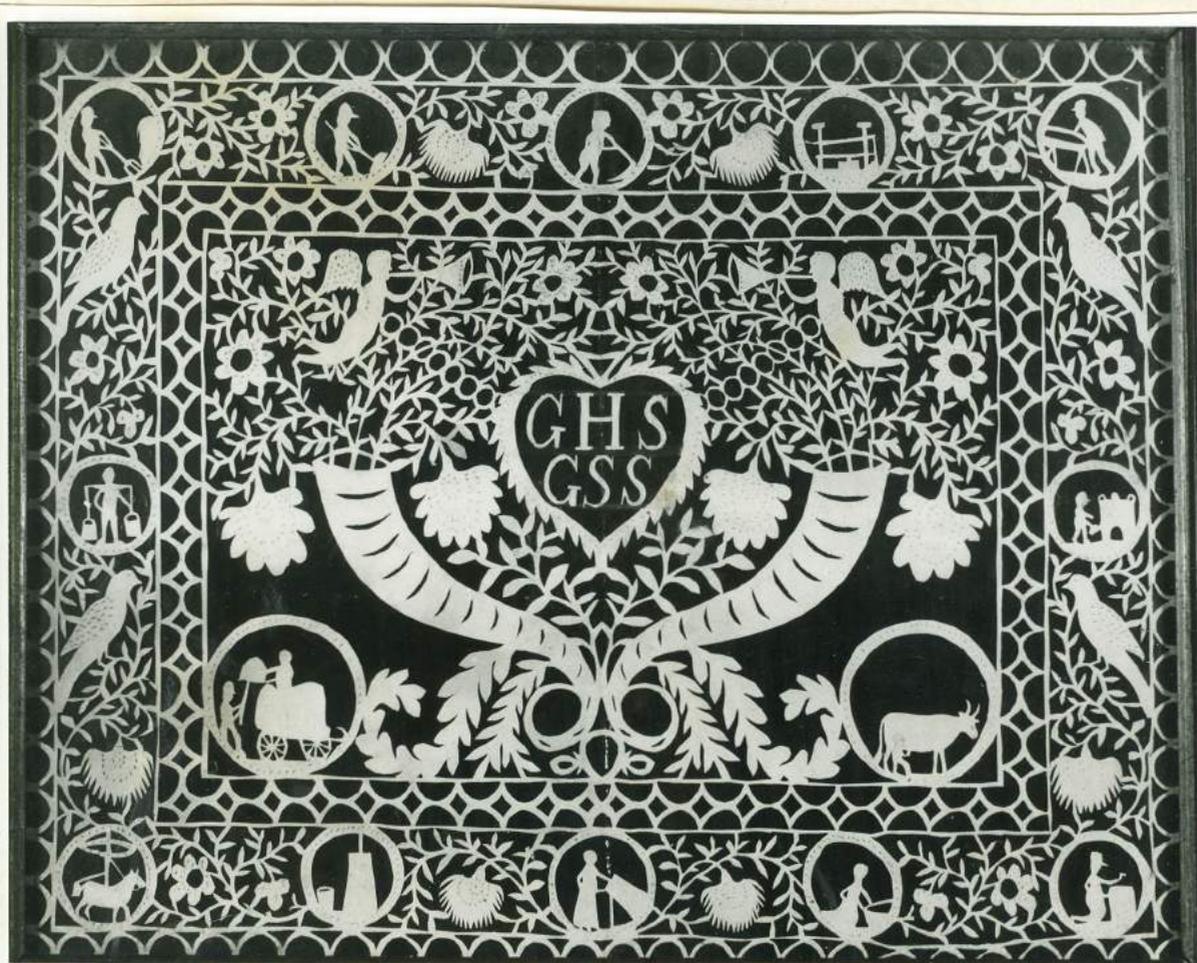
In het Fries Museum te Leeuwarden hangt een knipsel dat ons de ~~veetelt~~ laat zien met alles wat daar aan vast zit, melkerij, karnenrij en kaasmakerij volgens methodes uit die tijd. Het is geschonken aan S.J. Piersma, geboren den 8 Aug. 1824. In het knipsel de traditionele symbolen van levensboom, komende uit de twee hoorns des heils, bazuinblazende engelen, door een schakel van zeven ringen verbonden aan het hart. Ook de lichtvogels ontbreken niet. Helaas is de maker onbekend. Grootte 36-44 c.M.

Grote overeenkomst met het knipsel waarop de naam S.J. Piersma heeft een knipprent van de familie Faber uit Franeker, eveneens voorstellende het veehoudersbedrijf. Stellig is het door dezelfde knipper vervaardigd. Ook hier wordt het bedrijf voorgesteld in medaillon in de rand en in de rechter- en linkerbenedenhoek van de middelste rechthoek. In het midden weer het hart met waarschijnlijk de initialen van bruidegom en bruid, G.H.S. en G.S.S. Men treft er dezelfde symbolen aan, slingers, bloemen, spiralen, vogels, hoorns des heils, bazuinblazende engelen. Men ziet ook dezelfde cirkelverbinding met het hart. Een en ander is evenals het vorig knipsel met een bijteltje bewerkt. Het jaartal en de naam van de maker ontbreken ook hier.

53

*John
Red Spoken
Museum*

*John
Red Spoken -
Lichtmuseum*

In dezelfde geest, maar bijzonder mooi, uit iets later tijd is de knipprent afkomstig van de familie Roorda uit Franeker, later in het bezit van de familie van der Vegt uit Gorredijk, die het kunstwerk verkocht aan den kunsthandelaar Het is Fries werk van 1846. Van zaad tot meel; ploegen, eggen, zaaien, maaien, binden, dorsen, in zakken scheppen en malen. Het is 32-41 c.M. groot. Mooi is hier de levensboom komende uit het hart, symbool van Moeder Aarde. Ook in de omlijsting van de afbeeldingen zien we wederom het hart. Ook de bazuinblazende engelen ontbreken niet. Het is iets losser en daardoor sierlijker dan de beide voorgaande knipsels. *Tuante Worfelhaven, heuwarden.*

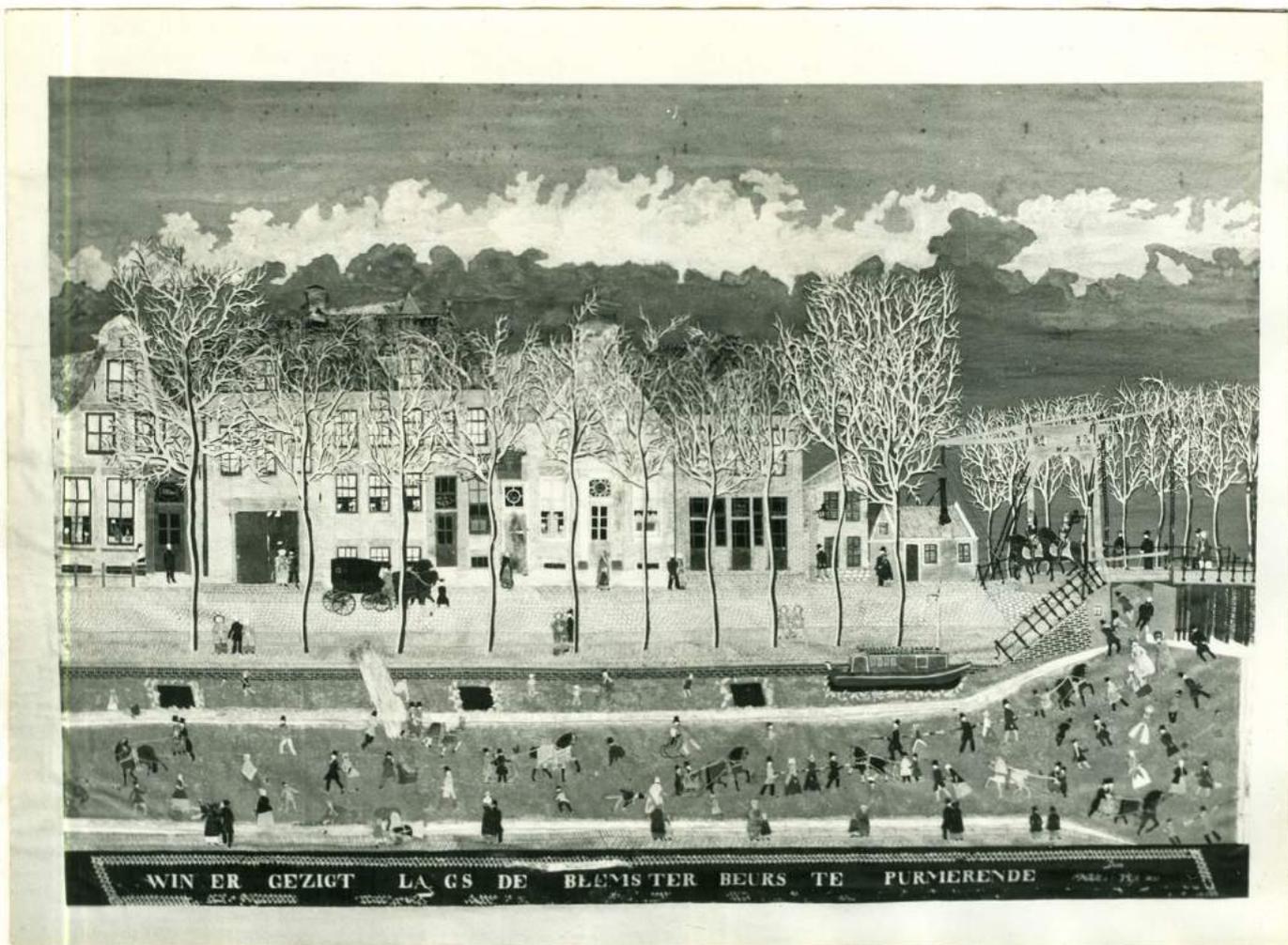

Voor afwisseling krijgen we nu een "zwartje" (verzameling W.Tj.Lever) met de voorstelling van een schoenmakerswerkplaats. Het is iets apart, wijkt af van de Friese knipsels uit die tijd. En toch kunnen we bij aandachtige beschouwing wederom in de bovenrand het watervat, de bron ontdekken met de ranken, d.i. de levensboom, de bazuinengelen en de lichtvogels.

Het knipsel is afkomstig uit Wildervank, draagt de naamletters C.J.D. en het jaartal 1835. De Hr. Lever kreeg het ten geschenke van de familie Schuit uit Veendam. Dat is een oude schoenmakersfamilie en men meent dat het door een voorvader geknipt is, die ook schoenmaker was. Het komt zelden voor dat een ambacht zo volledig wordt uitgebeeld. Zie b.v. de verschillende vormen van laarzen, schoenen en hoofddeksels, de houding en het hanteren van het gereedschap, het vasthouden van het materiaal enz... Wel is het dubbel gevouwen geknipt, maar het had bijna even goed enkel geknipt kunnen zijn, daar een dergelijke grote helft reeds een behoorlijke vaardigheid vraagt.

Het lijkt alsof de rand Indise motieven vertoont, wat ons niet behoeft te verwonderen daar in die tijd te Wildervank vele zeelui woonden, die ook op Indië voeren.

Zie afb. volgende blz.

Pleest..... Een grote van sitspapier geknipte schilderij van 1857, een kostelijk Rousseau-achtig, kleurig, primitief knipsel dat een wintergezicht in Purmerend voorstelt met ijsvermaak (rechtopstaende) bijten, zelfs met wit veegsel van de been. Het is een van de aardigste bezittingen van het Museum Edam.

door Neeltje Puij.

54
Wē vervolgen de reeks HERINNERINGSKNIPSELS die ons bekend zijn.

Door het springen van een kruitschip 12 Januari 1807 werd een der schoonste stadsdelen van Leiden verwoest. In het Museum "De Lakenhal" ~~adaar~~ ^{daar} ziet men geplakt op glas, een afbeelding ~~dit~~ aan deze ramp herinnering. Maker onbekend.

*Museu
Zuiderwijk*
NEELTJE PRIJS knipte de "doortogt van Z.M. Willem II, Koning der Nederlanden" door de Wijde Wormer Op 6 Aug. 1842. Een groot knipstuk van haar hangt in het Museum te Harderwijk. Het is een combinatie van knip-en plakwerk. /

Een merkwaardige stamtafel is geknipt door BEEUW TJALKES ALBADA. De namen omringd door sierlijke bloem-en bladmotieven. Het was een liefhebberij van haar gedaan in vrije tijd met een gewone schaar. Doordat ze de knipkunst goed beheers te en men haar werk waardeerde, vond ze er vreugde en voldoening in. Ze kwam er toe dit stuk te maken, doordat alle broers en zusters van haar man toen gehuwd waren. Ze knipte veel meer. Meestal koos ze voorvallen uit de Bijbel tot onderwerp. Dikwijls ging zij naar de familie van Swinderen te Rijs, onder Mirns en Bakhuizen, die veel belangstelling hadden voor haar werk. Dan knipte ze, meest voor de kinderen dingen die zij verlangden en van zeer uiteenlopende aard. De namen van de stamtafel zijn:

Alle W. Jetzinga, geboren 1828. 4 Mei.

Grietje B. Bouma, geboren 1836. 28 Sept.

Getrouwd 11 Mei 1858.

Johannes S. Bouma, geboren 6 Mei 1839.

Hantje (Antje?) B. Bouma, geboren 6 Februari 1838.

Getrouwd 1 Dec. 1864.

Gerrit B. Bouma, geboren 11 Februari 1845.

Akke J. Roelvink, geboren 6 Februari 1845.

Getrouwd 25 November 1865.

Kornelis B. Bouma, geboren 7 Maart 1843.

Sietske H. Fisser, geboren 19 Mei 1843.

Getrouwd 10 Mei 1890.

Meine B. Bouma, geboren 19 December 1844.

Iek St. Boersma, geboren 5 Maart 1846.

Getrouwd 19 Mei 1881.

Hains B. Bouma, geboren 3 Januari 1847.

Jantje van der Sluis, geboren 22 Mei 1852.

Getrouwd 10 Mei 1896.

Jolle B. Bouma, geboren 24 Juli 1849.

Ibeltje J. Baaime, geboren 26 October 1858.

Getrouwd 11 Mei 1881.

Hantke B. Bouma, geboren 26 December 1854.

Beeuw Tjalkes Albada, geboren 5 Mei 1883.

Getrouwd 22 Mei 1881.

GEKNIPT DOOR BEEUW TJALKES ALBADA, 1881.

Het knipwerk is groot 65-80 c.M.

54a

Knipprent W. Tj. Lever, Muntendam, groot 25 - 35 c.M.

Handwritten note: Foto van de knipprent

In het Museum "De Lakenhal" te Leiden is een knipwerk van een koffiewin-

keltje, wit papier op zwarte ondergrond.

De symmetrische rand van ranken, waarin bovenaan een jager met springend herten en honden; onderaan in het midden de koffiewinkel met geblokte vloer, hoge opstand met ketels, kopjes en balans, drie bedrijvige vrouwen, waarvan één een man voor het venster van koffie voorziet.

Onderaan pauwen en aan de zijkanten vrouwtje met bloem bij kast. Rechts aan een tafel, waarop een grote ketel, geniet een man met hoge hoed van een kopje koffie. Achter zijn stoel twee tollende kinderen en aan de wand een ketel met kraar.

Links een in aanbouw zijnd huis met op de eerste verdieping een metselaar en een tweede man op een ladder, die materiaal aandraagt. Op de voorgrond een kruiwagen.

Boven dit tafereel in slingers en guirlandes met bazuinblazende engeltjes en vogeltjes: A. 1817 C. BLANSJAAR. F. S. W. TRAGO Koffywinkel.

Bij de volkstelling van 1839, gem. Leiden, Haarlemmer Straat 347 (oud) worden genoemd CAREL BLANSJAAR, oud 50 jaar, geboorteplaats Leiden, ~~van~~ beroep metselaar, P. G. ged. Hoogl. Kerk 14-6-1789, zoon van Jan en Jacomijntje Boogaart. Frederika Sophia Wilhelmina Tragoo, 51 jaar, geboorteplaats Leiden, ged. Hoogl. Kerk 22-6-1788, dochter van Adrianus en Maria Kwaatgras.

Het knipwerk is niet gesigneerd en is gemaakt ter gelegenheid van hun huwelijk. Het echtpaar had vijf kinderen n.l. Willem 19 jaar, Karel 16½, Adrianus 14, Frederika Sophia Wilhelmina 12 en Johanna Jacoba 8 jaar (Mededeling van de Directeur van het Museum "De Lakenhal" te Leiden).

Een mooie knipprent, voorstellende het BAKKERSBEDRIJF, bezit de familie Raat te Bürgerbrug. In het medaillon ziet men de baker bezig broden in de oven te schuiven. Daarnaast doofpot en bezem. De bakker rookt een pijp. Rechts een grote trog waarin iemand rondwandelt om met zijne voeten het deeg te kreden. Ook is iemand bezig het deeg tot brood te vormen, terwijl een kind toekijkt.

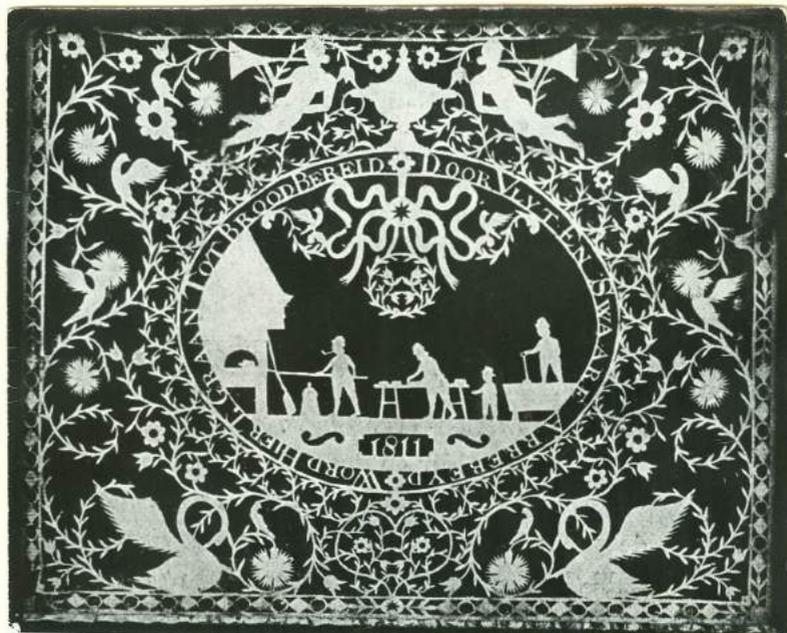
Rondom het medaillon de woorden:

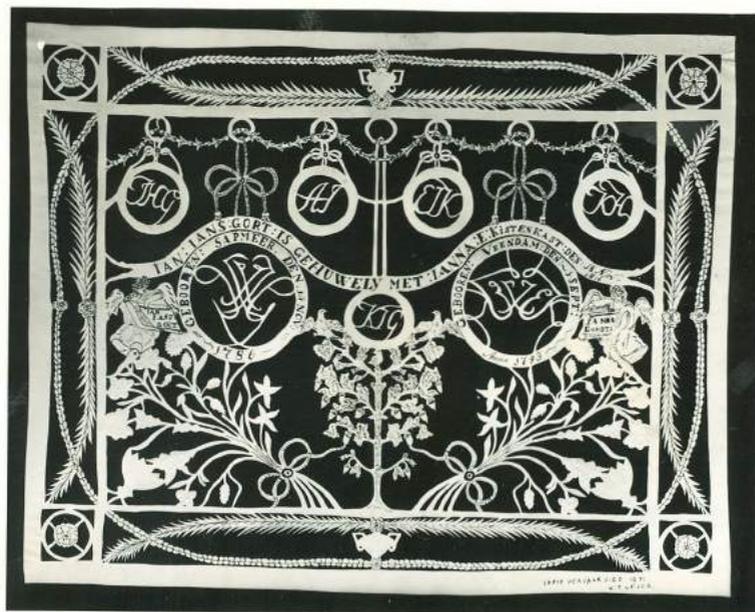
Door Vlyt En Swaare Arrebeyd
Word Hier Graan Tot Brood Bereyd.

De rand van lofwerk met bloemen, oprijzend uit een vaas. De lichtdieren en de bazuinblazende engelen ontbreken evenmin.

In het Stadhuis te Zutphen zijn twee AMBACHTS-HERINNERINGSPRENTEN. De eerste stelt een SCHILDERSWERKPLAATS voor, ook omgeven door de traditionele ranken, vogels en bloemen, groot 16-19½ c.M. Geknipt door R. KOOPMANS, mr. Schilder.

De andere knipprent stelt wederom het BOERENBEDRIJF voor en is geknipt door JAN WILLEMSSEN (1782-1858), groot 25-29½ c.M..

JAN JANS GORT.

Tot de Herinneringsknipsels kunnen ook de WAPEN-en STAMBOOMKNIPSELS gerekend worden. De combinatie KNIPSEL en PENTEKENING kwamen we reeds tegen bij Ds. Jan de Bleyker. Soms is het schilderwerk. Het was een tijdlang mode.

Het knipwerk dateert van omstreeks 1820, maar is geplakt op een oudescheepscharterbrief met ingedrukt zegel en de woorden: "Schipper van Vrachtschip en hetzelfde Personeel". De letters betekenen Kunnigjen Jans Gort en Jan Hindriks Gort. De datum van de vrachtbrief is 17 Juli 1809, Amsterdam. Jan Hindriks Gort was ook kapitein en knipte ook, maar de familie beweert dat het knipsel gemaakt is door JAN JANS GORT. Het knipwerk is in het bezit van de familie Gort, Benedenverlaat, Veendam (Gron.). Het is dubbel gevouwen geknipt en het is mogelijk dat men voor het opplakken een oude brief gebruikt heeft.

Het is een oud zeemansgeslacht met gevoel voor kunst. De Hr. W. Tj. Lever vertelde mij er het volgende van:

"Reeds als kind van acht jaar stond ik naar dit knipsel te kijken, want onze families waren van vroeger met elkaar bevriend en ik kwam er veel aan huis. Er viel echter meer te bewonderen in dat oude kapiteinshuis met groot dak en kleine ruitjes. Daar werden herinneringen bewaard van reizen uit alle werelddelen, b.v. kastjes met paarkemoer ingelegd uit China en Japan, een marmeren leeuwengroep uit Italië, stukken koraal, schelpen, Engels porcelein met opschriften, ja wat niet al? Alles was bijeengebracht door elkaar opvolgende leden van het zeevaardersgeslacht Gort.

niets ~~Geen ding~~ bekoorde mij echter meer dan die stamboom, voor mij als het ware een ding uit een ongrijpbare wereld. De oorzaak ervan zal gelegen hebben in het feit dat deze VOLKSKUNST, juist door haar eenvoud en zuiverheid dicht bij het kind staat."

Maar gaat het ons niet nog evenzo? Staan wij niet vol verwondering, als we zien dat sommige eenvoudige mensen van een nietig stukje papier met een gewone schaar de mooiste dingen knippen? De knipkunst is een vreemde, maar wonderschone kunst en zou het niet mogelijk geweest zijn dat de Hr. Lever toen reeds voorvoelde wat zijn levensvervulling zou worden?

"Wanneer mijne kleuters", zo vervolgt hij, "de door mij vervaardigde copie beschouwen, dan noemen ze dit "feest" vanwege de slingers die het geheel omkransen. Zo langzamerhand is mijn kinderlijk enthousiasme veranderd in waardering voor dit werk, maar ook voor de persoon die het vervaardigde.

Immers JAN JANS GORT, kapitein van een koftjalk, had een ruw en hard beroep, in een moeilijke tijd. Soms kwam hij in jaren niet thuis, soms vergezelde zijn vrouw hem in de zomermaanden wanneer hij naar de Oostzee ging, om hout te halen.

len.

Elke zondagmorgen werd er in de kajuit een godsdienstoefening gehouden voor het scheepsvolk, want het waren godsdienstige mensen. Dan stond de kapitein achter zijn zelfvervaardigde lessenaar, versierd met prachtig snijwerk, en leidde de dienst, de Bijbel opengeslagen voor zich.

Als de omstandigheden hem tot rusten dwongen, als wind en stroom tegen waren en zij soms dagen achtereen voor een riviermond lagen en ankerwacht hadden, dan gaf hij zich over aan zijn liefhebberijen, waaronder ook de knipkunst behoorde.

De stamboom moet hij gemaakt hebben, kort na de geboorte van zijn oudste dochter. Specifiek Groninger arbeid is het niet. Het treft door een ruime opzet die het opheft boven de gewone VOLKSKUNSTKNIPWERKEN. De combinatie knippen en tekenen geeft het iets aparts. De witte randen om de vier bovenste medaillons doen in de compositie wat hard aan. Ze zijn waarschijnlijk niet voltooid geworden want daarin behoorden de namen van ouders en schoonouders geknipt te worden. Tragisch is het dat het ook in ander opzicht het stuk onvoltooid gebleven is. Aan weerszijden van de boom is ruimte gelaten voor de kinderen die nog geboren mochten worden. JAN JANS GORT is op zee gebleven, vóór de geboorte van zijn zoon en stamhouder.

Hij knipte ook namen, teksten en spreuken. De laatste woorden die hij knipte waren: "DE ZEE NEEMT VEEL, GEEFT ALLES WEEROM TOT BEHOUD TOT GOD." Hij maakte zich toen reeds zorgen. Waarschijnlijk had hij een vracht hout in. Nieuw hout is gevaarlijk om te vervoeren. Wanneer dit begint te werken, doet het zelfs de klinknagels van een ijzeren schip springen. Een hevige storm stak op. Het schip kreeg het zó zwaar te verantwoorden dat de enige weg tot behoud was, met volle kracht tegen het strand op te zeilen. De schok was zó hevig dat het tuigage knapte. Bewusteloos werd de vrouw uit het schip gedragen. De bemanning was gered, maar de kapitein ontbrak. Waarschijnlijk was hij door de schok over boord geslagen. Hij keerde niet terug. Toen de vrouw bijkwam en dit hoorde, werd ze radeloos, maar even later bad ze: "O Heer, behoudt hem, hij heeft er U zó om gebeden." Door het consulaat in Dantzig werd haar reisgeld verstrekt naar Veendam en enige maanden later werd een zoon en stamhouder geboren, die de naam van de vader ontving (Mededelingen vande fam. Gort en van de Hr. W. Tj. Lever).

Uit het knipsel worden we gewaar dan Jan Jans Gort 17 Nov. 1786 geboren is te Sappemeer en zijn vrouw Janna E. Kistenkast 8 Sept. 1793 te Veendam. Hun huwelijk vond plaats 15 Nov. 1816.

De letters van het knipsel zijn, met uitzondering van de monogrammen in drukletters aangebracht. Slingers en hoekversieringen zijn met de pen opgewerkt evenals heesters, vogels en de engelen met het boek des levens. De compositie is bijzonder goed.

De familie Koch te Blijham bezit een fraai knipsel, in 1849 vervaardigd voor Zwaantina F. Moorlag. Ze was geboortig uit Boertange, maar in 1844 in betrekking te Groningen. Een kleinzoon van haar woonde enkele jaren geleden nog in Boertange. Hij vertelde dat er in die tijd veel armoede heerste, maar dat zijn grootmoeder aan een arme jongen vaak overgebleven eten gaf. Uit dankbaarheid en als herinnering schonk hij haar een knipsel met het jaartal 1849 en de letters Z.F.M.. Men weet niet wie het knipsel gemaakt heeft, waarschijnlijk de jongen of een familielid van hem. Naam onbekend.

J.W.ADELS.

In het Rijksprentenkabinet toonde iemand mij een knipsel van J.W.ADELS uit 1831. Het behoorde tot het beste werk dat ik ooit zag, evenaart het werk van A.M. Schuurman. Het spijt mij dat ik niet in de gelegenheid ~~was~~ er een afbeelding van te geven.

Knipsel (iets verkleind) uit de familie van mijn moeder. Belangrijk om het voertuig. Men noemt het een phaëton.

De KNIPKUNST in de eerste helft der 19-de eeuw vertoont een grote verscheidenheid. In het midden dier eeuw heeft men vele ambachts- en herinneringsknipsels die een grote overeenkomst vertonen. Na 1860 is het peil zeer gedaald met uitzondering van het kunstige werk van Johannes Andreas Stompff en Jan Tonkens. Dat van Stompff is ook reliëfwerk en valt geheel uit de toon.

Toch wordt er van 1840-60 veel geknipt b.v. in Zeeland, Jan de Knipper van Urk en b.v. door Geert Jager, maar dat alles is min of meer PRIMITIEVE VOLKSKUNST.

Dikwijls keert men ook naar oude motieven terug, de vogelboom. De Hr. K. J. Ritzema van Ikema, Baflo bezit een oude kleermakersrekening van zijn grootvader met de vogelboom. Dit motief is in Groningen veel geknipt, maar ook bijbelse taferelen. In bijna alle dorpen was wel een GELEGENHEIDSKNIPPER OF KNIPSTEE. Van KUNST is nergens sprake, maar ook niet van overladenheid of opgeschroefdheid. Het werk is primitief, maar aantrekkeling juist door die eenvoud en naïviteit.

Bij GEERT JAGER, is duidelijk invloed te bespeuren van ZEEUWSE KNIPPERS, maar hij stond boven de gewone arbeider van die dagen, had meer van de wereld gezien, was in militaire dienst geweest te Breda en had daar lang in het hospitaal gelegen met een ziek been. Dit komt heel duidelijk uit met een knipprent van het jaar 1846 en een van Jager van 1851. Veel gebruikt men de pilaarvorm die men ook ziet op prenten uit die tijd, b.v. van de herdenking van de slag bij Waterloo.

Anders is dit het geval met mensen die afgelegen wonen, zoals b.v. JAN DE KNIPPER uit Urk en Jan de Knipper uit Tholen, Minder primitief is reeds weer het werk van een JAN DE PRENTENKNIPPER uit Zuid-Beveland. Maar allen uitten zich in de knipkunst, wat er weer een PERSOONLIJK CACHET aan geeft. Ze knipten datgene wat zich het sterkst in hun ziel naar voren drong, wat de meeste indruk op hen maakte. Bij velen was dit de godsdienst, ~~en~~ de Bijbel en de kerk.

Verder geboorte, huwelijk en dood, de belangrijkste gebeurtenissen in een mensenleven. Anderen voelden zich meer aangetrokken door de natuur, het ambacht en het bedrijf. Maar al deze knipsels, vooral de Zeewse en die van Geert Jager zijn sterk symbolisch, echte volkskunst. En deze heeft vooral een godsdienstige tendenz.

De kleinere knipsels worden gewoonlijk ook gevonden in Bijbel of gezangboek, de devotieprentjes in een gebedenboek.

Men knipte bijbelse taferelen zoals men zich die in eigen omgeving voorstelde. Op bijgaand voorbeeld van Jan de Knipper uit Tholen, zien we Mozes met de stenen tafelen, Jonas in de walvis met blauwe kiel en wit boordje, Abrahams offer, Abraham met kort rood broekje aan en een soort steek op. Izaäk een dik jongetje met blauw kieltje en witte sokjes. Jager knipte Abraham met een lange slipjas aan en hoge hoed. Hij was ook immers een deftige aartsvader.

Zoals dat zeer primitief knipseltje heb ik er vele gezien. Ze zijn kennelijk door dezelfde hand geknipt. De overlevering zegt dat Jan er vele in voorraad had en ze ten geschenke gaf voor een maal eten of een nacht onderdak. Daar konden de grote knipsels niet voor dienen, wat daar zat teveel werk in. Die moest hij verkopen. Deze Jan de Prentenknipper moet omstreeks het midden der vorige eeuw geleefd hebben, maar niemand kent zijn naam.

uit
"De Namer"
Namer

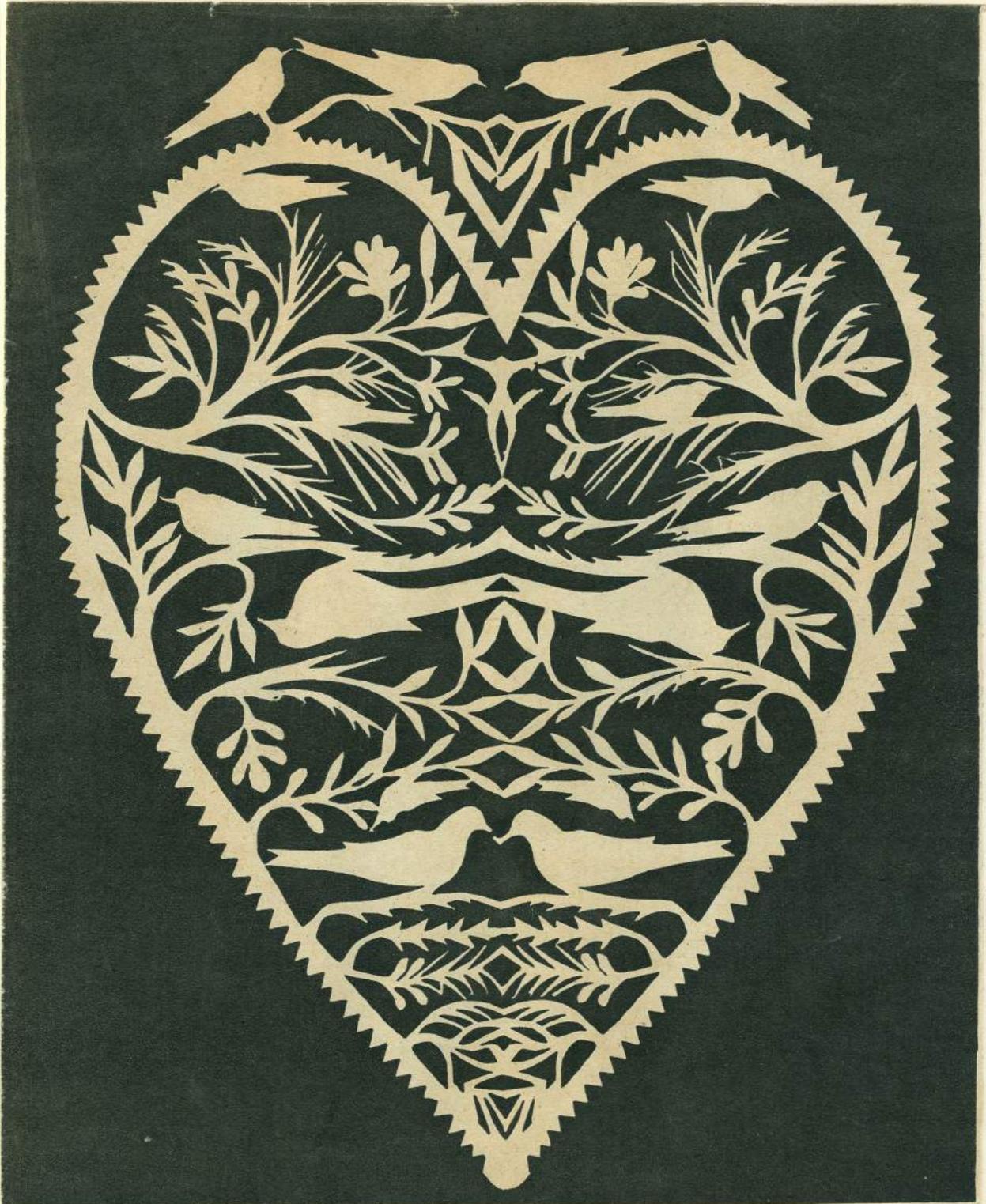
Vogelboom en de twee herten zijn motieven die we steeds weer tegen-
komen. Meestal is het papier dubbel gevouwen en daarna uitgesneden.
Traditionele Volkskunst van de goede soort. Men kan niet zeggen uit welke
tijd ze stammen, maar men absoluut geen aanwijzing heeft.

Was
rhijnische
Duits
werk

64 a

Ammer

Waarschijnlijk ^{van} dezelfde knippen ~~of~~ als ~~de~~ de boreschte twee
van de vorige bladzijde. Dit weck is op geten 100 faac na te dateren.

Oorspronkelijk dacht ik dan Jan de Prentenknipper uit Tholen en Jan de Knipper uit Zuid-Beveland een en dezelfde persoon waren, maar dat is niet het geval. Toen ik het werk van beide met elkaar vergeleek, was het verschil zeer groot. Behalve deze beide Jannen ~~xxxxxxx~~ is er ook een knipprent in het bezit van de H. W. Tj. Lever, dat zeer veel overeenkomst vertoont met het werk van Jan de Knipper uit Zuid-Beveland, maar ook met dat van Geert Jager van Hellum dat getekend is ~~xxxxxxx~~ MARIA REMEIN. Al dat knipwerk kon ook niet gemaakt zijn door een en dezelfde persoon. Er zijn meer geweest. Men zou hier dus kunnen spreken van een STREEKEIGEN knipkunst.

Mr. W. Lemaire uit Sluis mij opmerkzaam maakte op een boekje, geschreven in 1919 door Dr. J. de Hullu uit Oostburg, getiteld "Uit het leven van den Cadzandschen landbouwer in vroeger dagen," dat thans reeds vrij zeldzaam is. Mr. Lemaire zond mij het volgende uittreksel, pag. 83.

"De wandprenten van geknipt, juister gezegd van uitgestoken papier, welke in sommige landbouwershuizen ophangen, zijn omtrent negentig à tachtig jaar geleden vervaardigd door iemand, van wien de overlevering verhaalt dat hij in Zuid-Beveland woonde en door lichaamsgebreken genoodzaakt was met zoodanig werk den kost te verdienen.

Voor zooveel ik weet heeft deze "Jan de prenteknipper", gelijk hij in de wandeling werd genoemd in de jaren Veertig en Vijftig van de vorige eeuw van een drietal hofsteden zulke prenten gemaakt.

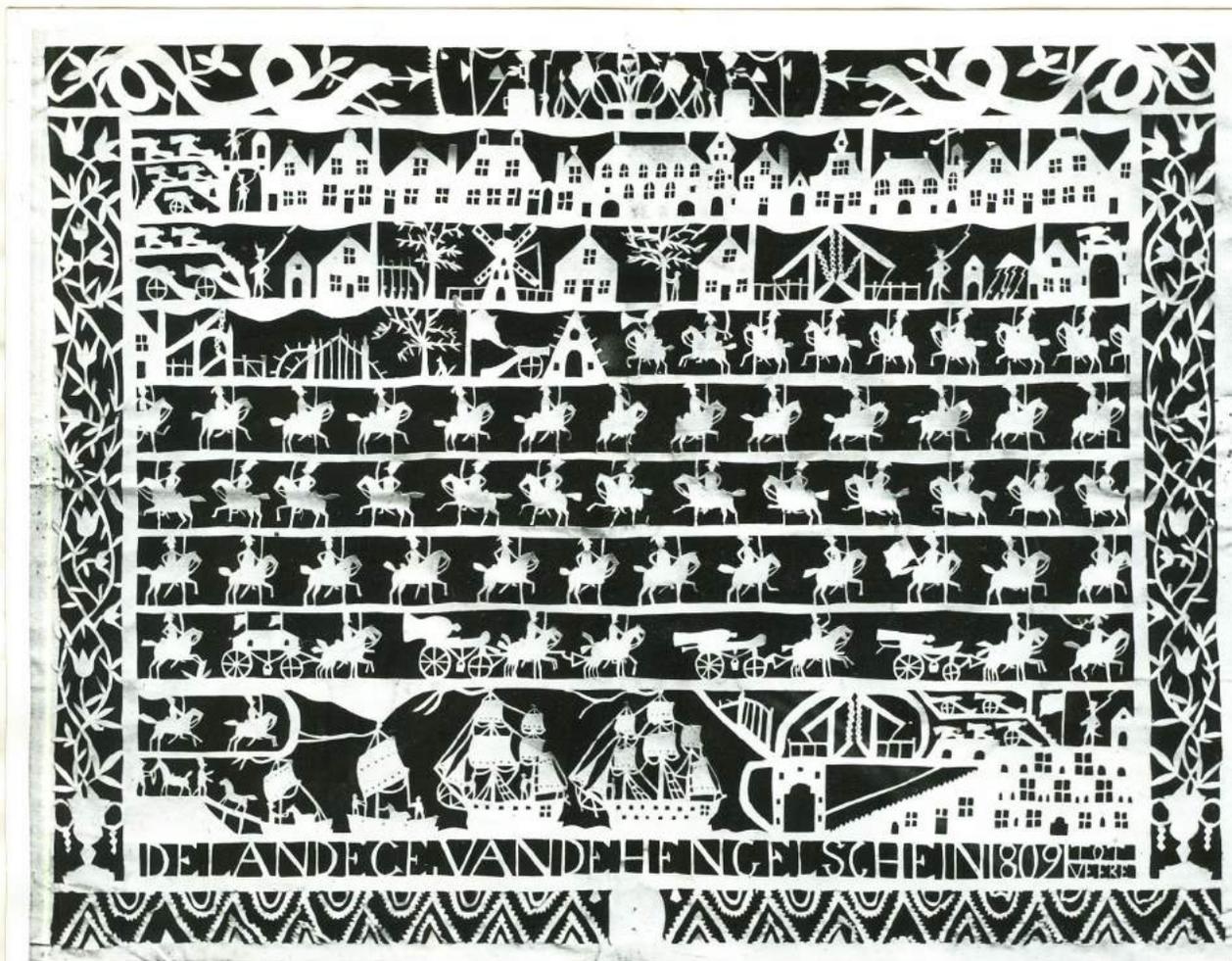
De figuren, blijkbaar eerst op papier geteekend en vervolgens naar het leven gekleurd en uitgestoken met een pennemes, zijn opdat zij des te beter zouden uitkomen op een grond van donkerblauw papier gezet. Zij beelden het huis de schuur, kortom den ganschen opstal af zooals die zich van buiten vertoont, en geven daarenboven een aanschouwelijke voorstelling van hetgeen nu en dan op een Cadzandsche hofstede voorvalt of te zien is en van de werkzaamheden, die op den akker worden verricht.

De dienstmeid staat vóór het schuurkot bij pomp en teelbak de potten en pannen "af te kuischen", in den moestuin zijn een paar arbeiders aan het spitten en harken en in den boomgaard is een andere bezig met het plukken van fruit, de baas begeeft zich op den klepper (den "bok") ter markt of ter visite, de "speelwagen" rijdt uit voor een speelritje, de koeien en runders grazen in de weide en de kippen zoeken er hun aas, de koopman in ellegoed stapt met zijn hoogen pak op den rug het erf op om zijn waar uit te venten.

Verder weg ziet men de werkzaamheden op den akker in vollen gang. De Waalsche en Duitsche (kleine) ploeg trekken hun sneden door braakland en stoppelveld. De zaaier werpt het zaaigraan uit dat met de driewielskar is aangevoerd. De werklieden kappen met het houweel het onkruid in het opwassend koren uit, maaien met de zeis het gras en de klaver voor den hooibouw en snijden met den sikkel het rijpe graan. De "klaverwegen" haalt de klaver- en vitsenpartij het paardenvoer af. De menwagens worden geladen met de hooioppers en de in hokken ("stukken") bijeengegaarde graanschoven en voeren hun last schuurwaarts.

Hoewel verstoken van kunstwaarde verdienen deze hofsteeprenten om de nauwkeurigheid van voorstelling zoowel als om hun waarde voor de geschiedenis van het oud-Cadzandsche boerenleven in eere te worden gehouden.

Van de drie mij bekende prenten stelt een van 1847 de hofstede voor van Jacobus Johannes Provoost Herweijer te Nieuwvliet. De tweede van 1856 die van Adriaan Jannes de Bruyne te Cadzand, de derde van 1842 à 1844 die van Pieter van Dijke te Cadzand. De in den tekst opgenomen beschrijving is aan de laatstgenoemde ontleend. Behalve deze op bestelling vervaardigde HOFSTEEPRENTEN komen bij sommigen nog andere proeven van zulk knipwerk voor, afbeeldingen van het "Huis Davids" (tegenwoordige bezitter J. Risseeuw Luteyn), den "Tempel Salomons" en dergelijke, zij zijn vermoedelijk door den prentenknipper op voorraad gemaakt en bij zijn bezoeken hier te lande uitgevent."

Knipprent, Pleet.... "DE LANDEGE VAN DE HENGELSCHE IN 1809 TOT VEERE.
 Een kostelijke voorstelling op zwarte ondergrond, groot ongeveer 30-35 c.M.
 Museum "Schotse Huizen" te Vere. Foto Openluchtmuseum, Arnhem.

In het Museum "Schotse Huizen" te Veere heeft men een bijzonder mooi knipsel
 Het stelt n.l. voor "De LANDINGHE VAN DE HENGELSE TOT VEERE in 1809. De
 Zeeuwen zetten bijna overal een "H" voor en men heeft het dus tegelijk maar inge-
 knipt ook.

Toentertijd waren de Engelsen geland in de duinen van Vrouwenpolder en op-
 getrokken naar Veere om de Fransen te verjagen.

De prent is heel fijn geknipt en de groote ervan is 30-40 c.M.

Voorts is er in genoemd Museum nog een knipsel, een Bijbelse voorstelling
 getekend "Davids Voorportaal", aardig, maar niet zo mooi uitgevoerd en grover
 van structuur als de eerstgenoemde.

waarschijnlijk van Jan de Bontenknipper

(Beernoote
Cadzand).
Eig. Johan Tioseeuw hater

Het Huis Davids, groot 32-41 c.M. ~~Eig. Johan Tioseeuw hater~~
De Hr. Lever bezit Salomo's Voorhof, door dezelfde knipper vervaardigd. Enkele tafereeltjes zijn gelijk, ook de gehele opzet, bomen, bazuinengelen enz.
Mej. Maria S. de Bruijne, Cadzand schrijft me uitvoerig over de knippunt van haar grootvader Abraham de Bruijne. Hoewel het huis van de familie de Bruijne in de oorlog verwoest is, bleef als door een wonder de knipprent gaaf en ongeschonden.

"Een broer van grootvader heeft hem laten maken, want zijn naam staat er op. Onder de prent staat uitgeknipt: De Polder de Noorman van Jan de Bruijne en van Tannetje de Kubber." Dit echtpaar heeft de boerderij maar twee jaar getrouwd bewoond, 1842 en 43. Toen is de vrouw gestorven, dus moet het in die tijd gemaakt zijn. Het knipsel zelf is 27-35 c.M. groot, dus niet zo klein, maar er staat de hele boerderij en ook het heel landbouwbedrijf op. In het midden de gebouwen, het huis, de grote schuur en alle bijgebouwen, zoals wij die altijd gekend hebben. De grote oprijhekken, waarvan één met de gemetselde stenen palen met de leeuwen er op, het hofplein met de koeien, de moestuin, de speelwagen, die juist afrijdt, de meid bij de pomp, aan het schren en al dergelijke dingen meer. Dan volgt de boomgaard met de appelplukkers; daarachter de varkenswei met een paar zwijnen er in precies zoals alles lag. Dan kom je aan het bouwland. Eerst wordt geploegd met de grote Waalse ploeg, dan met de kleine ploeg. Daarna komt de zaaier met het witte zaaikleed aan (de driewielskar met het graan staat er bij), die het zaad uitzaaid, de egge er bij liggend om het koren in te werken. Dan volgen mannen en vrouwen, die met de houwelen bezig zijn de tarwe van onkruid te zuiveren. Ook de knecht is met de zeis op het klaverveld bezig te maaien om zijn voer ~~voor de~~ ~~paarden~~ grote stal paarden te halen.

Dan volgt het oogsten. Mannen en vrouwen bezig het goudgele graan ~~binnen~~ met de sikkel te snijden. Dan wordt het aan hokken gezet en daarna komen de wagens met twee paarden bespannen om het graan binnen te halen. Één wagen npg leeg. De man met de vork begint de schoven op de wagen te tillen, de andere wagen hoog opgeladen rijdt weg, waarop de voerman de paarden ment en de ~~geen~~ die de schoven naar boven bracht (de vorker noemen we die hier). Hij ligt boven op de schoven uit te rusten, wat we als kinderen altijd het mooist van alles vonden (ongeveer dezelfde beschrijving als van Dr. de Hullu).

En nu over de man zelf. Oom Jan (Dr. de Hullu) heeft veel moeite gedaan om de naam van de knipper te weten te komen, want hij was hier alleen bekend onder de naam Jan de Prentenknipper, maar het is hem nooit gelukt. Toen indertijd hier in Cadzand een boer uit Zuid-Beveland is komen wonen en Oom Jan er hem naar vroeg, zei hij dat er in Zuid-Beveland ook van die prenten waren en daar werd altijd gezegd dat het een afgezette dominee van daar was, die hierdoor in zijn onderhoud voorzag, maar de naam was hem onbekend. Daardoor is het misschien te verklaren dat hij zich achter die naam overal zorgvuldig heeft verscholen en ook is het misschien daardoor dat hij bij voorkeur bijbelse prenten verkocht. Hij knipte ook bladleggers om in de toen grote kerkboeken te leggen. Wij hebben b.v. het Paradijs uitgeknipt. Alles in friss ~~de~~ kleuren gekleurd, groen, rode daken, bonte koeien enz. "Tot zover Maria de Bruijne van Cadzand.

In het museum te Zierikzee is ook een knipwerk van dezelfde soort als het hier afgebeelde, ~~naar Jan~~

63: JOAN HEYES van Wedde.

Een groot fraai knipwerk, echte volkskunst, is van een zekere HEYES te Wedde, van 1828(1).

Wedde is een klein, in het groen verscholen dorpje, overheerst door een oeroude burcht, een stuk van een oud gravenslot met een groot historisch verleden. In 1828 was het nog slechts te bereiken langs zandwegen. Contact met de buitenwereld bestond er nog bijna niet. Het schijnt dat het tafereel, uitgebeeld met de schaar, zich afspeelt bij een klein Westerwolds boerderijtje, waarbij de boerin, met de handen in de zij, staat toe te kijken. Daaronder lezen we:

"En het geschiedt doe de Koning de Koninginne Ester zag, staande in het voorhof, kreeg zij genade in zijn oogen, zoodat de Koning den gouden Scepter die in zijn hand was, Ester toereikte en Ester naderde en roerde de spitse des Scepters aan. Ester 5:2."

In de andere hoek zien we Absalon en Joab, beide in de kleding van die dagen en een sabel op zij. Daar luidt het onderschrift:

"Doe zeide Joab: Ik zal U alzo niet vertoeven en hij nam drie pijlen en stak ze in Absaloms herte, daar hij nog was levendig in het midden der eike. Sam 2/18-14."

In het midden van dit knipsel, onder de monogrammen J.J. en G.J. het jaartal.

Dit knipwerk wordt met een aan de zijden afgeschuind plankje in de lijst, achter glas gehouden. Tussen dit plankje ligt een aan beide zijden beschreven papier, waarop de volgende regels twee keer voorkomen:

Wedde 7 January 1828. "Niets, niets is 't mijn, maar alles Gods geschenken

Mijn hart o Heer zal eeuwig aan U denken.

Uw lof op mijne lippen zijn.

Valt hier op aard geen musch dan met Uw wille Heer,

Dat mijn hart zich met dien troost dan stille,

Dat Uwe zorg ook mij bewaard."

Ik Trijntje Hiddes Werda.

Het schrift onder het knipsel en het bijgevoegd papier zijn van dezelfde hand wat doet vermoeden dat het BEROEPSWERK is. Een onderzoek werd ingesteld bij de Hr. J. de Boer, de bezitter van het knipstuk, die het aan W. Tj. Lever ten geschenke gaf. Als rijksambtenaar was hij te Wedde gestationeerd geweest, ten huize van Gepke Kiel-Werda. Deze wist bij overlevering dat het was vervaardigd door een zekere HEYES voor zes stuivers en een spint bruine bonen.

Westerwolde was in die tijd arm. Onwillekeurig gaan onze gedachten even naar Johanna Coerten en Elisabeth Rijberg, die duizenden van guldens voor hun werk ontvingen. Hun kunst is trouwens niet met dat van Heyes te vergelijken, maar ieder in zijn soort is het iets moois (D).

I. Kood: In het huwelijksregister van Wedde komt voor:

Gehuwd Joannes Heyes, smidsknecht te Sappemeer, oud 37 jaren, zoon van wijlen JOAN HEYES en MARTA BÜTGER en Catharina Georgia Zwolle, dienstmeid te Wedde, oud 25 jaren, dr. van Joannes Zwolle, kleermaker te Veendam en wijlen Engelina Jans Lankhaas."

Later komt een familie Boelman Heyes voor in Vrieschelo, en een fam. Heyes

de oude Pekeln -

JOHANNES "SOMBEEK" SLIJPER.

Een aardig origineel knipsel van J. Sombeek-Slijper, zag ik in het Rijksprentenkabinet te Amsterdam. Een HUWELIJKSOORKONDE van Willem Slijper en Aaltje Slagter reliëfwerk van 1814 dat toen sterk in de mode was, ongeveer 28-25 c.M. Het geheel heeft een klokvorm. Aan weerskanten wapenschilden met de letters W.S. en A.S. (Geschenk Mw. J. Slijper, Zaandam).

Boven de klok twee brandende harten, twee duifjes en daarboven een krans met het jaartal 1814.

Van ouder datum zijn de knipsels die gediend hebben voor taferversiering van de bruiloftsdis van de families Metzger, Vlacq, Richet, Schirmeister, Bernard e.a.. Ook bevindt zich daar een knipsel met de naam Niggert Vosting (geschenk R. J. Schierbeek K. J. zn.) Naam van de maker en jaartal ontbreken.

A.TER GANT.

Tegen het midden der 19-de eeuw komen HERINNERINGSKNIPSELS in de mode die sterk op elkaar gelijken, maar die afwijken van de knipsels uit het begin der eeuw. Symbolen en min of meer exotische dieren ziet men wel, maar de HARTVORM raakt meer op de achtergrond. Het ovaal komt er voor in de plaats.

Daar zijn dan eerst de knipwerken van A.TER GANT uit het reeds genoemde West-friese Museum te Hoorn van 1829, een herinnering aan de dood van iemand die die niet genoemd wordt. Tekst:

Gedenk te sterven.

O mensch gedenk U dood, daar gij nog heden staat
Want eenmaal naakt de tijd
Dat ook U sterfuur slaat.

Boven: Anno 1829, Groot: 23½-32½ c.M.

De familie Lagerwaardt te Stolwijk (Z.H.) bezit van hem een fraai knipsel voor Diewertje Korff, geb. Enkhuizen 30 Juny 1809, vervaardigd door A.TER GANT in 1850. Een soortgelijk knipwerk vervaardigde hij voor Wiepke Korff. De families Ter Gant en Korff woonden in de eerste helft der 19-de eeuw in Noord-Holland en waren aan elkaar verwant.

Op de banderol boven, tussen de bazuinblazende engelen, de woorden: "Geluk Bekrone Uwe Dagen!" In het medaillon: "Dit Is Myn Harte Wensch Dat God U Nog Veel Jaren Bevreid Van Ramp En Leed Moog In 'T Leven Sparen." In de kleine medaillons beneden rechts en links A.T.G. en A.1850.

Eenzelfde soort knipwerk heeft het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen in bruikleen. Het is van 1833 en men vermoedt dat het ook van Ter Gant is. Ze zijn alle van wit papier geknipt, hebben ongeveer dezelfde grootte, met zwarte achtergrond. Door de tijd is de blauwe kleur soms grijs geworden. Stijl en motieven zijn steeds dezelfde.

Het knipwerk in het Zuiderzeemuseum is een herinnering aan de zilveren bruiloft van "Klaas Wit en Elisabeth Kenter, Gevierd Te Hoorn 18 July 1833. In kleine letters er omheen: "God Wil Dit Zilvre Paar Voortdurend Zegen Geven

Dat Zij Het Goude Feest In Welzijn Ook Beleven."

In het Frans Hals Museum te Haarlem hangt op de trap eenzelfde soort knipsel gewijd aan Aafje Knol, waarschijnlijk ook vervaardigd door A.ter Gant. In rondeschrift: "Een Vrouw Met Zuinigheid Gepaard

Is Meerder Dan Het Goud Op Aard." (Geschenk v.C.Koker, Haarlem).

3. Grote overeenkomst met de knipsels van Ter Gant bestaat er met twee knipsels uit mijn verzameling. Ze zijn ook uit Noord-Holland afkomstig, maar ze zijn ongeteerd. In plaats van de engelen "Anno 1840". In het medaillon in prachtige krulletters "Liefde en Eendragt." Daarboven:

Collectie E.J. Huizenga-Onnekes (geschenk v. G.A. Brongers, Heemstede)

"Eendragt Maakt Magt" en om het medaillon:

"Min Eendragt, Schuw De Twist, Loon Kwaad Met Kwaad Niet Weder
Eendragt Bouwt Het Huis, Tweedragt Rukt Het Neder."

Op het andere medaillon: "Zelden Tijd Zonder Strijd". Daar boven: "Kunst Door Arbeid Verkregen"

"Wat Heeft Den Mensch Al Niet Veel Onheil En Genoeg
Gelukkig Hij Die Zich In Alles Stil Kan Voegen."

JAN VISSCHER.

JAN VISSCHER, bijgenaamd Jan de Knipper, werd geboren te Urk, 14 Januari 1855. Hij overleed te Urk 4 Maart 1938, werd dus 83 jaar.

Vanaf zijn jeugd heeft hij de knipkunst beoefend en reeds op middelbare leeftijd maakte hij hier veel werk van, maar het trok toen og niet veel aandacht buiten de gemeente. Later toen zijn "kunst" enige belangstelling verkreeg, kwam er ook van buiten meer belangstelling.

Enkele Urkers hebben hun huizen "versierd" met deze knipsels, door ze achter glas te maken en ze aan de wand op te hangen. Meestal werden ze opgerold en in een kast bewaard. Voor ~~dit~~ werk gebruikte hij slechts een gewone schaar.

Ik trof knipprenten van hem in het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen, bij de portretschilder Georg Rueter, in het Ned. Openluchtmuseum te Arnhem en bij Mevrouw Maria van Urk-Koffeman, die mij over hem het volgende vertelde:

"Jantje de Marker (waarschijnlijk heeft hij in zijn jeugd een tijdlang op Marken gewoond), zo noemden wij hem altijd, was al oud toen ik hem leerde kennen.

Een oud verlegen manneke, dat heel schuchter was met het aanbieden van zijn knipsels aan buitenstaanders. Hij was analfabeet en als hij een verjaarswens moest ~~knippen~~ knippen, dan werd bedoelde wens eerst voor hem opgeschreven door zijn oude vrouw, die óók niet zo taalkundig was. De spelling was dus zéér gebrekkig, doch zijn kerken en schepen waren fijn van profiel.

Hij knipte kerk en mensen

Een boot met zeil en stag

Hij knipte vrome wensen

Op uwen huw'lijksdag.

Het werk van Jan Visscher is dan ook zéér primitieve volkskunst, maar heeft juist daardoor iets aantrekkelijks.

In een gebouwtje zat hij, met een grote oude schaar toen een grapjas hem vroeg wat het knipsel waaraan hij bezig was, voorstelde. Jantje zei:

"Dat wordt Adam en Eva in het Paradijs". "O, ik dacht dat het een oorlogsschip was."

In verschillende musea o.a. in Het Waaggebouw te Enkhuizen en ook in het Zuiderzeemuseum aldaar zijn prenten van Jan bewaard gebleven, terwijl bij particulieren ook nog werk van hem schuilt. "je"

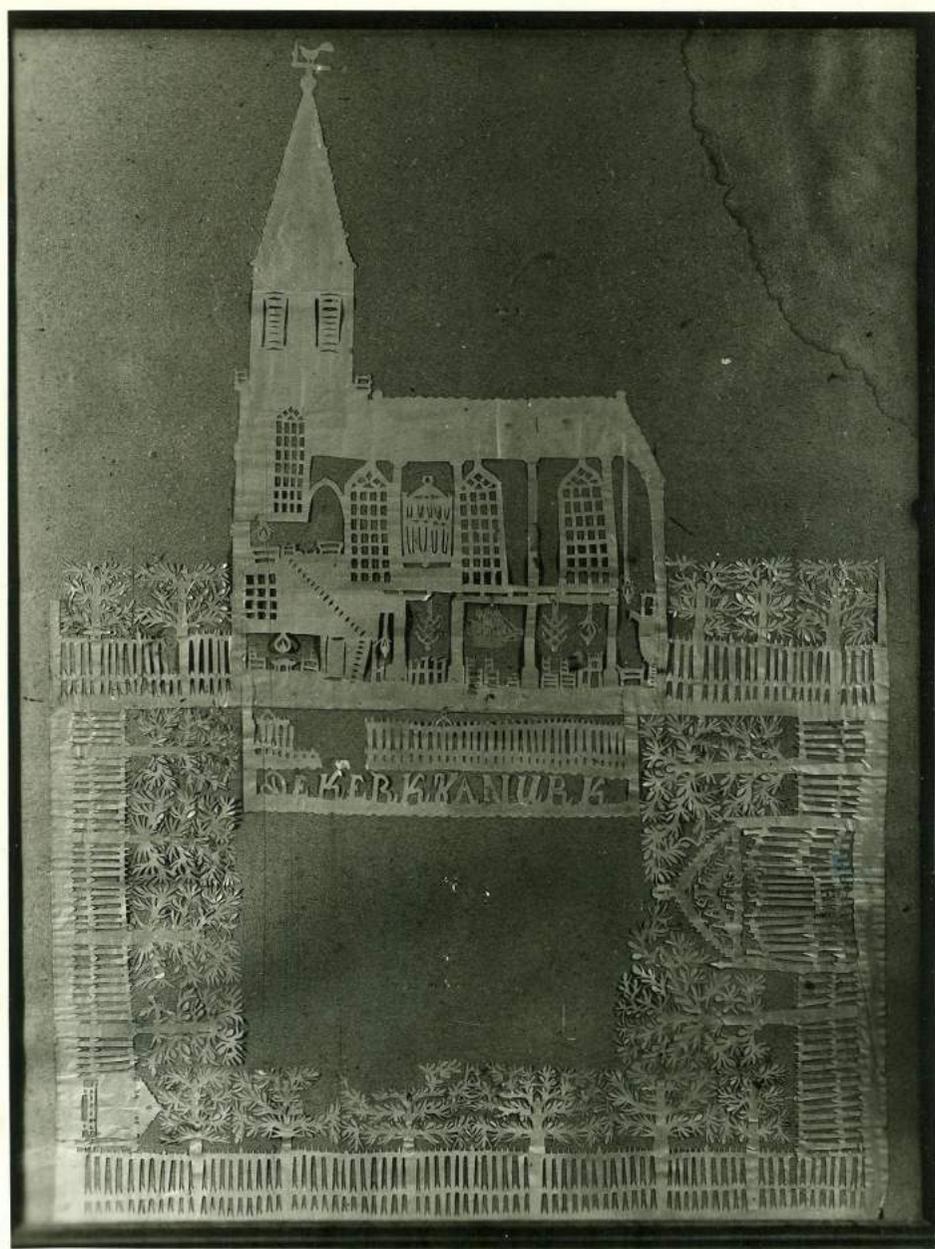
De knipprent in het Zuiderzeemuseum is van zwart glimmend papier 30-39 cm.

Tekst: Hebt gij ook van die boom gegeten
Nu zoek dan en Gij zult vinden
Klop en U zal open gedaan worden
Adam en Eva in het Paradijs.

Ingelijst achter glas.

Ploet....
Jon de Knipper te Urk. Ned. Openluchtmuseum te Arnhem.

Knipprent van Jan de Visscher (eig. Georg Rueter, portretschilder te Sloterdijk (Amsterdam)).

In het gemeentearchief te Haarlem bevinden zich twee kunstige knipwe-
evenwel zeer typerend voor de tijd waarin ze ontstonden, vervaardigd door Jo-
nes Andreas Stompff, geb. te Haarlem 3 Mei 1794. Hij was leerlooier van beroep,
komt nog voor in het volkstellingsregister van 1839 en 1859, beide keren op he-
adres Hagelstraat, Wijk II, 434 (mededeling Mw. Dr. G. H. Kurtz, archivaris).
Op zijn oude dag woonde hij nog een korte tijd in Amsterdam, waar hij 13 Oct. 1873
overleden is. Het is minitieuus werk, dat afwijkt van het gewone knipwerk uit die
dagen, maar er ook ver boven uitsteekt. Ze zullen omstreeks het midden der vorige
eeuw gemaakt zijn. Ze zijn groot 58-43 ~~cm~~ en 55-47 c.M.

"Hoogt de bane, Verhoogt de bane, bereidt den Weg, Amen Halleluja.

Vader het is Volbracht.

Nu komen wij o Lam, voor ons geslagt

O Vorst en Heer Van Mensch en Englen't zamen

Het zaalgend kruis en't wijslijk Gods beramen

Zij eeuwig lof en Hulde toegebracht."

De Eere, Heerlijkheid, Kracht zij den Heere onze God.

Aan weerskanten Apollo en Vesta.

Natuur en Waarheid,
Schitteren hier en stelt haar Eer in't licht.

En iets lager:

Gelijk een boom niet valt in'd allereersten slag
Zoo buigt een maagden Hart ook niet in't eerste vragen
't Geen't heden U ontzegt, bewilligd het'd andren dag

Hoe lang zal hieraan gewerkt zijn?

68
Wie winnaar wezen wil moet meer dan eenmaal vragen
Voor Liefde is niets te zwaar.

Werk dat doet denken aan het werk van Me^{J.C.} Mees uit Rotterdam bevond zich in het bezit van de Fam. Strubbe uit Franeker, nu verkocht aan een kunsthandel in Leeuwarden. Het is gelegd tussen twee glasplaten, wat te zien is aan de schaduwen. Het effect wordt hierdoor verhoogd. De naam van de knipper is niet bekend. De afbeelding is een verkleinde reproductie. *Het is Duits werk van een Belegknipper.*

J. C. Mees

61

Collectie Mev. M.C. ter Horst - Vogel

ik verkleind

Mevrouw M.C. ter Horst uit Vierhouten bezit een zestal zeer fraaie knipsels, gemaakt door een van de dochters van Johan Gregorius Mees te Rotterdam. De oudste dochter was de grootmoeder van Mevr. ter Horst. Ze tekende goed, maar de tweede dochter J.C. MEES was zeer begaafd en schilderde uitstekend, zodat vermoed wordt dat deze de knipster is. De fijne zwarte knipseltjes zijn uit één stuk vervaardigd, waarschijnlijk in de jaren 1825-1835. Ze zijn op ware grootte afgebeeld. Het lijkt haast een onmogelijkheid dat men in die tijd reeds zó fijn knippen kon. Misschien zijn de uitgestoken met een fijn mesje en met een stompe naald bewerkt. In elk geval is het prachtwerk.

Out later bl. 4

Er zijn natuurlijk vele, en waarschijnlijk ook zéér begaafde knippers en knipsters geweest/wier namen niet bekend geworden zijn en wier werk verloren gegaan is. Velen signeerden hun werk niet. Bovendien zijn die oude fijne kantachtige knipsels teer en fijn bewerkt, zodat ze licht beschadigd kunnen worden. Soms hingen ze in vochtige huizen of werden bewaard in Bijbel, gezang- of gebedenboek, die dikwijls ter hand genomen werden. Hoe vaak moet ik horen: "Oude knipsels, die hebben wij ook gehad. Waar die gebleven zijn, weet ik niet." In de laatste helft der vorige eeuw en ook nog in het begin dezer eeuw, sloeg men er weinig acht op. Nu zoekt men er weer naar en beginnen ze weer waarde te krijgen.

Naar aanleiding van enige artikelen over knipwerk, geschreven in het nu verdwenen Groninger Dagblad, schreef mij een oude Dame uit de Stad. Ze had twee knipsels en wilde ze graag verkopen. Ik heb ze gekocht. Het is werk uit de eerste helft der vorige eeuw. Het zijn twee bouquetjes, het een met een ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ empirestrikje en het ander vastgehouden door een handje.

...werk dat veel overeenkomst vertoont met dat van MARIA ELISABETH VAN DEN BRINK, niet van de bekende archivaris Bakhuizen van den Brink uit Amsterdam. Ze is geboren te Maassluis in 1824, overleden te Velp 1904. Ze kwam uit een zeer kunstzinnige familie, waarvan verschillende leden zich bezighielden met de knipkunst. Ze knipte bij voorkeur bloemstukken. Sierlijk van vorm zijn haar bloemenmandjes, soms met een afhangend takje. Ook knipte ze sprookjes. Een ervan zond ze aan de bekende sprookjesdichter HANS CHRISTIAAN ANDERSEN uit Denemarken, die in 1847 ons land bezocht. Ze liet het geschenk vergezeld gaan van een in het Frans geschreven brief. Dit is door Andersen zéér op prijs gesteld, want hij was zeer gevoelig voor blijken van vriendschap en sympathie. Hij schreef haar terug in dezelfde taal. Beide brieven worden bewaard in het archief van de Ned. Maatschappij voor Letterkunde te Leiden ("Historia", 1946, 154).

Andersen was zelf ook een verdienstelijk knipper. Zijn knipsels zijn fantastisch en vol humor. Ook HIJ had een voorliefde voor het knippen van sprookjes, wat voor de hand ligt. Voorbeelden van zijn werk kan men vinden in het boek van Prof. Böök, "Hans Christiaan Andersen". Twee knipsels van hem zijn afgebeeld in "Deutsche Schatten und Scherenbilder" (.....). Hij leefde van 1805-1875.

A. E. v. d. Brink
Hans Andersen.

Etiquette of G. F. Andersen

A.A. Rijkels.

Omstreeks de tijd dat Mej. van den Brink hare knipsels vervaardigde, leefde in Groningerland ook een goede knipster, n.l. AFINA ANNETTA RIEKELS, geb. 12 Febr. 1825, overl. 10 Febr. 1894 te Warffum. Haar werk verraadt Duitse invloed uit vroeger tijd en is iets minder los dan dat van M.E.v.d.Brink. Dit behoeft ons niet te verwonderen wanneer we weten dat ze de knipkunst leerde van haar grootvader WILLEM GEORG NEUTZ (de naam wordt verschillend geschreven, Neuytz, Neutz, Nuitz). ~~Hijs was een knipster~~ In het Kerkelijk Protocol van de Harkstede lezen we: Den 4 November 1759 Is een soontje die door Gods goetheid aen mij geg¹geven is, als Predicant in de Harckstede gedoopt van mij Willem Jacob Nuytz en Aaffijn Jans. Genoemd WILLEM GEORGIUS (17).² Mej. Henderika Riekels van Warffum toonde mij enige oude brieven en een gedicht, benevens ~~een~~ lakstempels met wapens. Het gedicht was van 1791 en ~~het~~ bevatte een Nieuwjaarswens aan de moeder van Ds. Nuitz en de grootmoeder van Dr. Nuitz. De beginletters vormen de naam van genoemde dame, n.l. Anna Elzebeen von Schwedern. Uit de brieven van een zuster van Dr. Nuitz blijkt dat hij een fameus knipper was. In een van haar brieven vraagt zij om een bloemstukje, van dezelfde grootte als zij er reeds een bezit. Ook wil ze nog graag het familiewapen geknipt hebben. Ze zal er heel goed zorg voor dragen en alles achter glas zetten.

Het is heel jammer dat er van het werk van Dr. Nuitz niets is overgebleven, maar Mej. Riekels vertelde me dat hij ook vooral bloemstukken knipte. Hij was getrouwd met Antje Jans Groen. Ze hadden twee dochters Henderika en Aafijn.

De laatstgenoemde schijnt jong en ongehuwd overleden te zijn. Henderika trouwde met Hendrik R. Riekels (eerder Rijkels van "Smeersum"), waarvan vijf kinderen, n.l. Anna, Willem George, Ettje, AFINA ANNETTA en Renger, die jong stierf. In het antieke kerkboek met de grote zilveren krappen van Mej. Henderika Riekels (geb. 2 April 1865 te Baflo, waar haar vader Willem George Riekels Burgemeester was, lezen we: "Den 28 November 1833. Heden middag omstreeks één uur overleed onze geliefde vader, de Heer W.G. Nuitz, in leven practiserend geneesheer en medekerkvoogd dezer plaatse in den ouderdom van 74 jaren." Hendrik R. Riekels en Henderika Nuitz.

Er zijn twee afbeeldingen van Dr. Nuitz bewaard gebleven, een olieverfschilderij en een aquarel. Men ziet hem "en profil", een fijn gezicht en fijn gevormde handen. Hij is gekleed in een blauw jaquet met hoge kraag en jabot. Op de schrijftafel voor hem liggen op groen laken een doodskop en een onderkaak. Het is gemerkt S. Onda, fécit 1813.

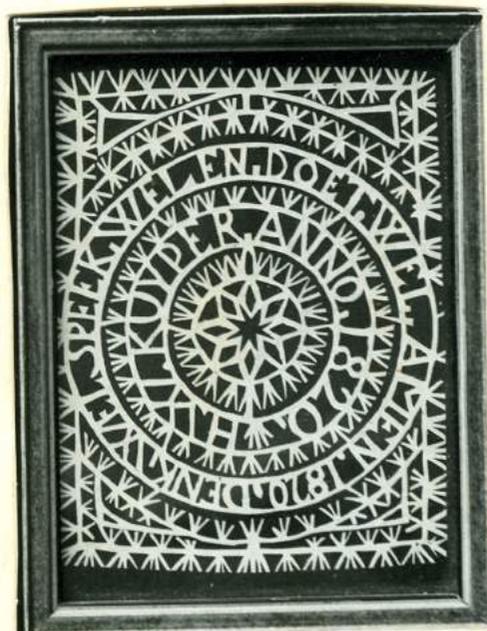
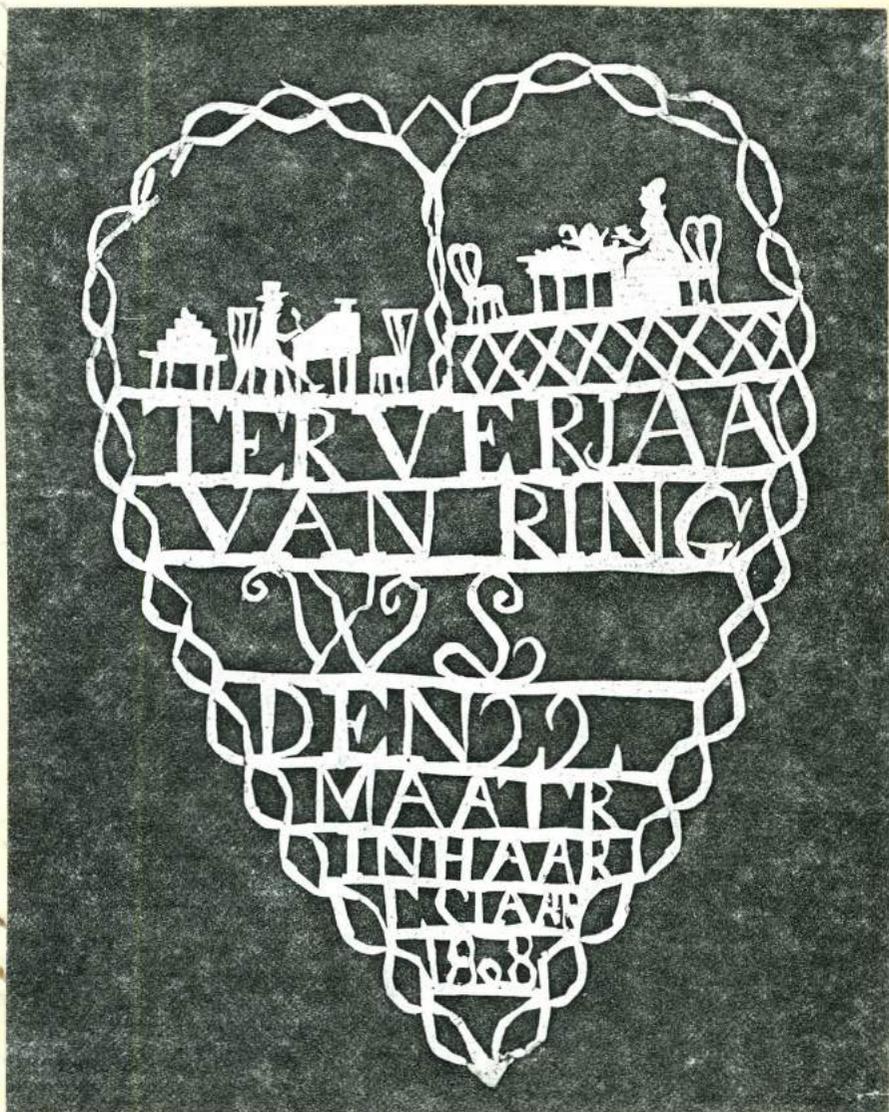
Knipsels in entieke lijst. Overeenkomst met het werk van
Collectie E, J, Huizenge-Onnewes, Ploet...
Natuurlijke grotte.

Toen hij stierf was Afina Annetta 8 $\frac{1}{2}$ jaar. Hij leerde haar knippen. Wanneer hij bezig was, stond ze aan zijn knie en keek toe. Zijn werk werd haar tot voorbeeld. Ze knipte met een klein schaarje, gebruikte nooit een potlood. Ze begon zó maar te knippen en onder de hand schiep ze wat ze knippen wilde en het was altijd raak. Ze knipte meest bloemen en bloemenmandjes, maakte echter ook symmetrische knipsels b.v. twee herten onder een boom en bijbelse taferelen, zoals Jacobs droom en Abrahams offerhande. Ook zag ik van haar de ~~xxxxxxx~~ in Groningen zo geliefde vogelboom, die men ook dikwijls aantreft op voorwerpen van volkskunst. Een enkele keer zond ze haar werk naar een tentoonstelling. In de catalogus van voorwerpen, ingezonden op de tentoonstelling van de Noorder Afdeling van het "Genootschap ter Bevordering van Nijverheid", gehouden te Warffum, Mei 1857 zien we dat ze drie knipsels inzond. Ze verwierf een medaille. Behalve het schaarje met lange punten, gebruikte ze enkele kleine instrumenten voor het open prikwerk en een blauw fluwelen kussen. Haar werk is uitstekend, maar zeer afwijkend van de bloemstukken die in de Franse tijd vervaardigd werden. Tussen het werk van haar en van M.E. van den Brink is veel overeenkomst. Het is dezelfde techniek. Hetzelfde genre zag ik ook in het museum "Sterckshof" te Deurne bij Antwerpen. Dit soort knipsels is van omstreeks 1840-1850. De Vlaamse knipsels evenwel zijn van zwart en een enkele keer van gekleurd papier vervaardigd. Deze in stijl overeenstemmende, maar uit drie verschillende landstrekken stammende knipsels laten voor die tijd cultureel contact vermoeden, niet alleen tussen Noord- en Zuid-Nederland, maar ook met Duitsland. Het werk van Bettina von Arnim-Brentano en van Lotte Jäger stamt uit dezelfde tijd (~~1785-1859~~), de tijd der Romantiek. Charlotte Friederike Jäger, geb. te Stuttgart in 1823 en overl. 1891 te Tübingen knipte ook bij voorkeur bloemen en planten. Haar werk is zeer artistiek. Ze behoorde tot een begaafde familie. Hare moeder was een zuster van de dichter Gustav Schwab.

~~xxxxxxx~~ Afina Annetta Riekels levert geheel iets anders dan b.v. Johanna Coerten, maar ze heeft dezelfde vaste hand. Wanneer ze niet in Baflo, maar in Amsterdam groot geworden was, dan was haar werk, mede door contact met andere kunstenaars, stellig breder van stijl geworden. Ik vermoed dat ze ~~xxxxxxx~~ wat te veel bleef werken naar het voorbeeld van haar grootvader, vooral waar het de grotere werkstukken betrof. Haar werk is gesigineerd met de letters A.A.R.. Op latere leeftijd woonde ze te Hengelo, waar ze kennis maakte met de familie Ds. Boetje, die ze een fraai knipwerk vermaakte. Ds. Boetje is sinds lang overleden en waar de familie gebleven is, weten we niet.

Een knipsel van een geheel andere soort bevindt zich in mijn verzameling. Het is geheel in hartvorm geknipt. Boven in ~~het~~ twee gebogen gedeelten, rechts een heer aan een schrijftafel, schrijvende met een ganzepen. Hij is gekleed in een lange jas en schijnt vadermoorders te dragen. Hij heeft een hoge hoed op en achter hem staat een tafel met boeken. Tegenover hem, iets hoger, zit een dame aan de theetafel, een kop thee in de hand. Ze draagt een costuum uit de Franse tijd, met hoge taille en Marie Antoinettekraag. Aardig zijn de stoelen uit die tijd. Onder deze tafereeltjes de woorden **TEE VERJARING VAN W.L. DEN 22 MAART IN HAAR L S JAAR.** Waarschijnlijk is met L.S het vijftigste jaar bedoeld en zijn de afgebeelde personen, man en vrouw of broer en zuster.

Het is een fijn en teer knipsel en door ouderdom iets beschadigd (nr...).

Dit knipsel vertoont enige overeenkomst met een vijftal knipsels die ik zag in het "Geschiedkundig Overijsels Museum" te Zwolle. Deze waren ook alle in hartvorm geknipt, soms twee harten aan elkaar, versierd met lofwerk en letters. Aardig waren twee knipsels die de tafel versierden van een bruidspaar. In het midden de wapens van de twee families en de namen, die helaas bijna uitgewist waren, omgeven door KANTKNIPWERK. Zonder jaartal, maar stellig uit het begin der vorige eeuw. Verder twee fraai geknipte HUWELIJKSOORKONDEN met gedichten die ook vrijwel onleesbaar waren.

Op de Genealogische Tentoonstelling van ¹⁶⁻¹⁹ 19-16 Oct. 1951 te Hilversum, was een dergelijke tafelversiering van knipwerk aanwezig, naar aanleiding van het bruiloftsmaal van Jacob van Oudermeulen en Eva Krudop, maker onbekend (Fig. J.R. Krudop van Ruwiell, Stadionweg 129, Amsterdam).

Een hartvorm knippen is niet moeilijk, maar het uit de hand knippen van een cirkel is vrijwel ondoenlijk. Eenvoudig, maar toch aardig is het knipsel van Ds. H.W. Kuyper van Noordwolde in Friesland. De overlevering zegt dat hij het zelf geknipt heeft.

In het Edams Museum is een BRUILOFTKNIPSEL uit het begin 19-de eeuw.

Plaat XXXIX. Het knipwerk, eigendom van F. Jansenius de Vries, Warffum, verdwijnt gedeeltelijk achter de lijst, die van veel later tijd is.

Plaat XXXX, eigendom van E. J. Huizenga-Onnekes.

Daar zijn dan de zeer typische RELIEFKNIPSELS, meest landelijke tafereeltjes. Men had een voorkeur voor paarden. Dr. A. Eecen (Harlinger Singel 7) bezit er twee voorbeelden van, voorstellende het leven op het land, met werkende mensen, een stroompje, waarover een schilderachtig bruggetje, een jager met een geweer op de schouder, een visser, zittende aan de rivier met een hengel. Kippen lopen voor een huis met uithangbord, dus kennelijk een herberg, weidende koeien en een paar paarden voor een rijtuig. Het schijnt dat dergelijke figuren er door een vorm ingedrukt zijn en daarna uitgeknipt. Waren er dergelijke knipprenten in de handel? We weten het niet. Zelf bezit ik een dergelijk knipsel, op een antieke sjees een man met een grote steek, in het costuum van uit de vroege Franse tijd, mennende twee paarden. Aan weerskanten bomen, iets naar voren aangebracht. Het knipsel schijnt uit Hindelopen in Friesland afkomstig te zijn en kwam via Rotterdam in mijn bezit(....).

Een soortgelijk knipsel, waarschijnlijk uit iets later tijd, wat te zien is aan

Huwelijksknipprent van 1805 met de traditionele symbolen. In het midden een met pijlen doorboord hart en aan weerskanten daarvan het bruidspaar, een mannetje biedt een vrouwtje hart en hand aan, echt romantisch in de tijd der Romantiek. Aan weerskanten de letters I.V.A. en C.R.B.. Daar onder en over de levensboom, gedekt door de huwelijkskroon, alles in hartvorm. Aan weerskanten daarvan de bazuinblazende engeltjes en de trekkebekkende duifjes en een zwaan, de lichtvogel met jongen. Boven het jaartal 1805 de ketting.

Niets van het traditionele ontbreekt hier. Het is afkomstig uit Marken. Dergelijke knipsels werden aan de wand opgehangen, soms vrij hoog boven een deur.

Dit soort knipsels komt veel voor, maar steeds weer in nieuwe variatie, al naar het kunnen en de smaak van de knipper, in de overgang van de 18-de naar de 19-de eeuw. Groot 17-18½ c.M. (Ned. Openluchtmuseum).

Ongeveer dezelfde wijze van knippen vindt men tot omstreeks 1860, b.v. in de ambachts- en bedrijfsknipsels.

Zie b.v. het zeer fraaie knipwerk van het broodbakkersbedrijf in 1811. En toch krijgen dit soort knipsels langzamerhand een eigen cachet, zodat men ze onmiddellijk herkennen kan als werk uit omstreeks midden 19-de eeuw.

→ een antieke sjees, getrokken door twee fier stappende paarden, gemend door een heer in antiek costuum, kanten jabot en kanten lubben uit de mouwen. Hij draagt een grote Napoleonssteek, dus hoogst waarschijnlijk uit de Napoleontische tijd. Aan weerskanten bomen die iets naar voren staan.

Op dit soort knipsels komen in de regel paarden voor, hetzij voor sjees of arreslee, maar ook wel los. Ze gelijken veel op elkaar. Het is dezelfde werkwijze, hoewel men na kan gaan dat ze uit verschillende streken komen en door verschillende mensen gemaakt zijn. De papierdikte is zeer verschillend. Het scheelt soms enige millimeters. De verhoudingen tussen de mensen, dieren, boom- en huizengroepen zijn volkomen verantwoord. Ook de motieven en de bewerkingsvorm ~~ixxxxxxkfdx~~ zijn dezelfde. Soms krijgt men de indruk alsof er gewerkt is naar in de handel gebrachte voorbeelden. Daarop wijst ook wel de figuur van het hondje in het knipsel van de heer Jansenius de Vries, waar vergeten is het gedeelte onder de buik uit te snijden.

63
Zeer geliefd was de geschiedenis van Absalon, hangende aan een boontak, waarvan ik enkele exemplaren bezit, evenals van Jacobs Droom. Een heel oud knipsel, ook Jacobs Droom voorstellende kreeg ik als aandenken uit de nalatenschap van Dr. G. A. Wumkes, een oude vriend van ons, waarschijnlijk 18-de eeuws. Het zeer fijne knipsel is helaas iets beschadigd en op gekleurd papier geplakt zodat reproducteren niet mogelijk was. Ook Adam en Eva in het Paradijs met de slang is een dankbaar onderwerp. De meeste van deze taferelen zijn gedeeltelijk dubbel gevouwen geknipt.

Twee fraaie bijbelse taferelen zag ik in het Historisch Museum der stad Rottterdam, ontroerend door eenvoud.

"Ende Adam bekende Hova syne Huijvrouw, ende sy wert swanger ende baerde Kaïn ende seyde Ik hebbe eenen man van den Heere verkregen. Ende sy voer voort te baeren enen broeder Habel; ende Habel wert een schaepherder ende Kaïn wertenz! Volgt, keurig geknipt het gehele verhaal uit de Bijbel.

Het andere knipsel vertelt ons de geschiedenis van Simson en Delila.

"Delila die Simson so lange quelt, dat hy haar rondelick verklaerde, waarin syne groote kracht gelegen was. Scheerde hem af de seven hairlocken syns hoofds wort van de Philistynen gevangen. Jud. 16, enz.."

Dit museum bezit ook vele knipprenten van van historische en allegorische aard, waaronder zeer goede.

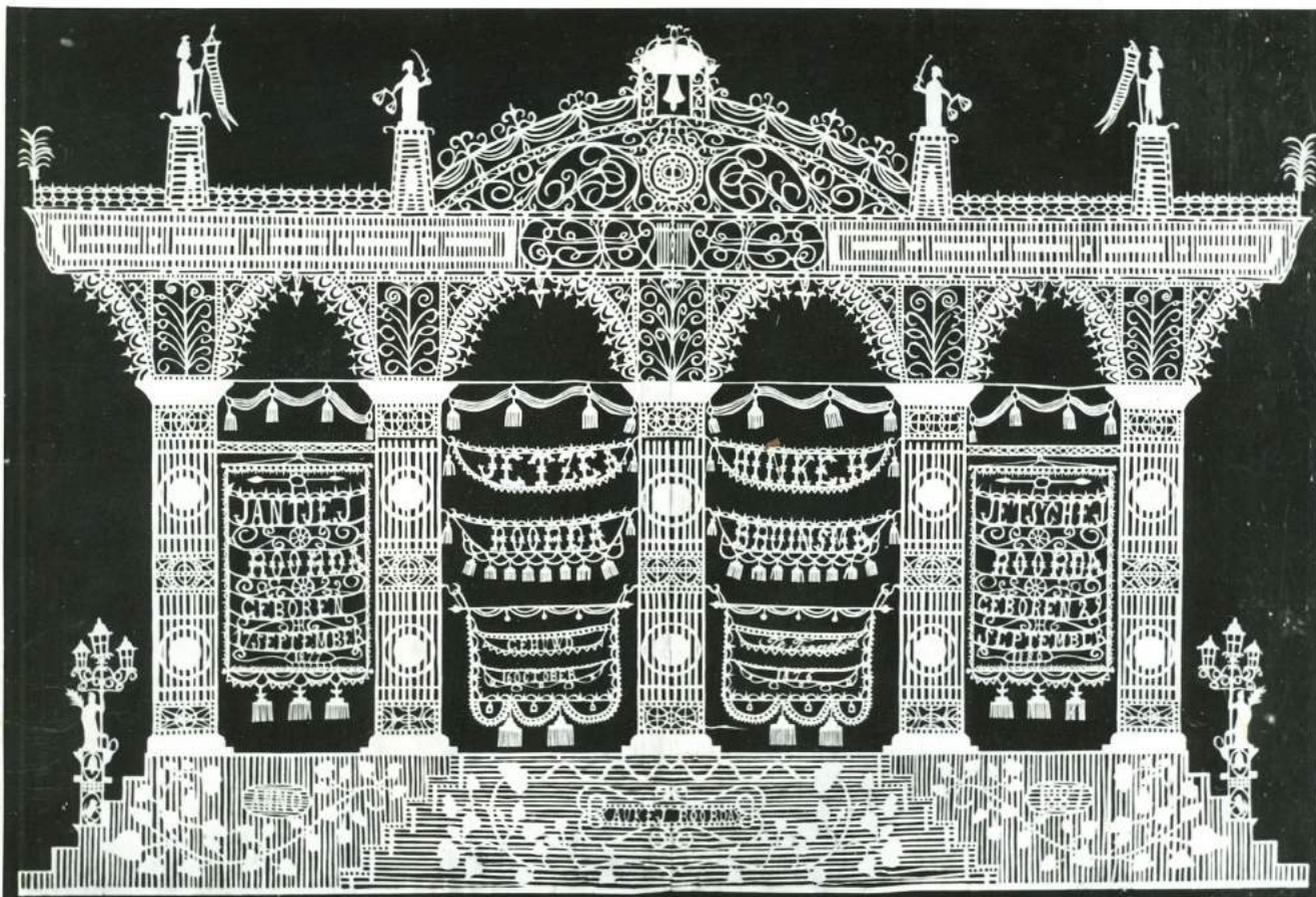
In het Nederlands Openluchtmuseum zag ik ook verschillende, meest zeer primitieve bijbelse knipprenten. Ik herinner mij o.m. de geschiedenis van David en Goliath, een gekleurde afbeelding uit Vlaardingen van 1859. Vrijwel al dit soort knipsels zijn ongetekend.

In het gemeentemuseum te Hoorn kan men, behalve het knipsel van A. ter Gant nog een knipwerk bewonderen met het Onze Vader, door de vader van de schenker vervaardigd, n.l. D. H. PASTERKAMP. Er onder staa: Nieuwendam 1 Augustus 1860. 55½-72½ c.M.

Voorts een knipwerk met Russische arreslee, geknipt door CORNELIA KRIJGSMAN van Furmerend in 1890.

Knipwerk met de wapens van Oranje-Nassau en van de familie van Foreest
24½-38½

Het reeds genoemde wapen van Carbasius en wat kleinere knipsels.

Ploet....

Knipprent: Familieprent, wit op zwart, 69-102 c.M. AUKE J. ROORDA fecit A^o-1887.

Eigener van der Vegt, Gorredijk (nu verwocht). Foto Ned. Openluchtmuseum, Arnhem.

50- Ten slotte nog enkele knippers en knipsters, die in hoofdzaak silhouetten
geknipt hebben En dan noem ik eerst:

BARBARA SCHIPPERS DE GRAAFF.

Een collectie silhouetten, twee grote schilderijen, bevinden zich in het
oude gemeentehuis van Sommelsdijk. Op een stralende zomerdag trok ik er, van-
uit Rotterdam, op af. Een gezellig schommelend trammetje bracht me naar
Hellevoetsluis. Vandaar stoomde ik over het prachtige Haringvliet, waar de
Burgemeester van Sommelsdijk-Middelharnis me bij aankomst in het kleine haver-
tje ~~me~~ opwachtte en snel naar Sommelsdijk bracht. Welnu de collectie was de
moeite waard. Later vertelden een paar familieleden, de Dames de Graaff, me
~~haxxkxkxkx~~ de levensgeschiedenis van B. Schippers-de Graaff, die ik hier,
in het kort, laat volgen.

BARBARA DE GRAAFF heeft met hare ouders gewoond in het mooie, maar nu ver-
waarloosde huis met de puntgevel van de familie Aersen van Sommelsdijk, ~~sehu~~
schuin tegenover genoemd gemeentehuis (de gemeenten Sommelsdijk en Middelhar-
nis zijn ^{nu} gecombineerd). Ze is daar geboren in 1804 en overleden 8 Januari
1884. 23 September 1841 huwde ze met Jacob Schippers, Ned. Herv. Predikant te
Stellendam. Hij echt bleef kinderloos (Plaat 62). Van jongsaf had de knip-
kunst haar belangstelling. Verscholen achter een horretje, knipte ze de voor-
bijgangers, d.w.z., ze nam ze scherp op en zette enige spelden in een fluwelen
tussen, om de vorm goed in haar hoofd te prenten. Dan begon ze te knippen en
het was altijd zéér gelijkend. Aan haar familie en kennissen vroeg ze soms:
"en wat zal ik nu eens voor jou knippen?" Gewoonlijk werd dan gevraagd om
eigen portret. Vooral dorpstypen, met markante trekken, waren haar geliefkoos-
de objecten en het is jammer dat van de ~~gehele~~ collectie nog maar enkele
namen van haar familie en dorpsgenoten meer bekend zijn. Ze heeft veel ge-
knipt en er is weinig van overgebleven. Ik zag, bij genoemde Dames de Graaff,
het door haar geknipte silhouet van hun grootvader Jan de Graaff, Oud-Burge-
meester van Sommelsdijk, enkele bloentakjes en een huwelijksknipsel ^{met} ~~met~~ de
bekende empirestrikjes, van Marianne de Graaff en Dr. Th. Joekes (noot 32 ~~en~~
Plaat 63).

De ~~xxxxkxkxkxkxkx~~ silhouetten, achter glas, ^{portret}gevat in lijst, zijn wit op zwar-
te grond. Sommige zijn scherp, haast caricaturaal, zoals b.v. het portret van
Maria de Graaff-van der Vlucht, met grote kromme arendsneus. Tussen de schil-
derijen hangt een klein huwelijksknipsel met de letters G. en B.. De G. betekent
Jan de Graaff en de B. Maria Elisabeth van den Broek (noot 33). Een krans
van eikenloof, saangebonden met een strikje, omringd de letters en het jaar-
tal 1860. Het aantal eikel-tjes van het knipsel correspondeert met het aan-
tal kinderen en aangetrouwde kinderen.

In het "Algemeen ~~xxxxkxkxkxkx~~ Nederlandsch Familieblad" van 26 Februari
1884, wordt het overlijden van Mevrouw B. Schippers-de Graaff meegedeeld in
een kort artikel van J. H. Scheffer, Archivaris te Rotterdam. Hij vermeldt eerst
de legaten, ^{die ze vormde} aan de gemeente Sommelsdijk, de Ned. Herv. Kerken te Stellendam, ~~en~~

Adriaantje Heerder, echtgen. van
Jan de Graaff, silhouet door O. Groeneveld
vóór 1811. *Plaat 64.*

Jacob de Graaff, Burgemeester van
Sommelsdijk in galakostuum. *Plaat 65.*
Knippen onbekend.

Plaat 62 Barbara Schippers - de Graaff.

Plaat 63 ^{originele afbeeld.} Jan de Graaf op hoge leeftijd - door
Barbara Schippers - de Graaf (ook ^{van de} knipster)

51
Sommelsdijk en aan het Synodaal ^eWiduwen- en Wezenfonds. Daarna vertelt hij van het KEURIG KNIPWERK dat ze maakte en dat zijn GROTE BEWONDERING wegdroeg. Hij was in 1883 nog in de gelegenheid geweest, haar BIJZONDER talent te bewonderen en bij het vernemen van haar overlijden, kwam het hem weer in de gedachte. Kort na de geboorte van Barbara de Graaff, zag een andere merkwaardige vrouw het levenslicht.

ELISABETH JOHANNA STAPERT-KONING.

Geboren 1 Maart 1816, trad ze in het huwelijk in 1859 met de Kapitein bij de Grote Vaart, de Heer Sybrand Joubert Stapert. Ze overleed 25 Juni 1887 te Rotterdam. Dadelijk trof mij haar ^{bijzonderlijk} werk in het Gemeentearchief te Haarlem en de afbeeldingen ervan in het Centraal Museum te Utrecht. Haar werk is niet aan een bepaalde tijd gebonden, het is het werk van een bijzonder artistiek aangelegde vrouw. Ze exposeerde reeds op negenjarige leeftijd op de Kunstnijverheidstentoonstelling te Haarlem, want ze knipte niet alleen, maar ~~te~~ ^{te}rend en schilderde ook. Vooral haar aquarellen zijn bijzonder goed.

Met haar man maakte ze een reis naar Indië, waarvan haar portefeuille met aquarellen een blijvend aandenken is. Prachtig zijn haar planten, dieren en stillevenen. Al héél jong begon ze te knippen en ze noemde haar knipsels, die ze versierde met kleine stukjes gekleurd papier, PLAKPLAATJES. De meeste zijn vervaardigd op 14 tot 16-jarige leeftijd, met de linkerhand, want ze was geboren met een gedeeltelijk ontwikkelde rechterarm, zonder hand. Hoe ongelooflijk vaardig moet ze met haar linkerhand geweest zijn, want het effect ^{is} schitterend. En toch was dit jeugdwerk slechts ontspanning voor haar en ze zal toen niet gedroomd hebben, dat haar figuurtjes en prentjes later van zó grote kunsthistorische waarde zouden zijn, dat haar "plakboek" ~~gebruikt~~ zes-tig jaar later gebruikt zou worden door de Rotterdamse acteur Willem van Zuylen, voor de aankleding van de personen, die een rol moesten vervullen in het stuk "De Familie Kegge", het toneelstuk gemaakt naar het zo bekende boek de "Camera Obscura" van Hildebrand (Nicolaas Beets), die bij hare ouders thuis geweest was. Mevrouw Stapert-Koning was een dochter van de Institu-teur "Monsieur Koning", uit Haarlem. De personages uit de "Camera Obscura" zal ze stellig gekend hebben. Haar werkkraft was enorm, want ze naaide haar eigen kleren, maakte de fraaiste handwerken en de meest originele knipsels. Ook kon ze prachtig vertellen over Bilderdijk, Busken Huet en het echtpaar Bosboom-Toussaint, die ze alle gekend heeft. Bilderdijk hield veel van haar. Het eerste onderwijs ontving ze van haar vader, maar deze zag spoedig in dat bij het tekenen en schilderen een meer ervaren hand haar moest leiden. Toen kreeg ze les van Mevrouw Barbiers en daarna van Henriëtte Knip, later Ronner-Knip, die op onnavolgbare wijze katten geschilderd heeft. Ze was nog slechts 16 jaar, toen de Heer van Eeden, de bloemist uit Haarlem, haar opdroeg, in kleuren, de zeldzame bloemen, die zijn kassen opleverde, te tekenen. Haar werk trok de aandacht van een rijk Amsterdammer, de Heer van der Hoop, stichter van het latere museum "van der Hoop". Hij verzocht haar, ook

5
r. Plaat 66 en 67.

Plaat 8x Uit de "Camera Obscura" door Elisabeth Johanna Stapert-Koning.

voor hem, de kostbare, zeldzame bloemen te willen tekenen uit zijn kassen op zijn buitenplaats te Santpoort. Daarna volgde ze een cursus in het olieverschilderen bij Albert Steenberg. Ze kreeg de zilveren medaille, in een wedstrijd, uitgeschreven door het Bestuur van "Felix Meritis", in 1842 te Amsterdam. Haar werk kwam in trek. In 1844 verkocht ze een schilderij aan Koning Willem II en in datzelfde jaar werd ze erelid van Haarlems tekencollege. Op 3 Februari 1845 werd ze benoemd tot lid van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten. Toen ze in Groningen kwam wonen, werd ze benoemd tot Bestuurslid van "Pictura". Hier maakte ze kennis met Jozef Israëls en zijn vrouw, met wie ze tot haar dood bevriend bleef. In 1874 vertrok het gezin naar Rotterdam, waar ze vele studies maakte in de diergaarde. Het "plakboek" van haar is meer dan een "curiosum". Wanneer men de typische figuurtjes ziet uit die tijd, soms samengesteld uit strookjes, snippertjes en puntjes van papier van allerlei kleur, maar toch samen één geheel vormend, dan staat men verbaasd over de kunstvaardigheid en kunstzin van een kind, dat slechts de beschikking had over één hand. Hare knipsels zijn gracieus en levendig. Hoe natuurlijk bewegen zich de mensen in hunne modieuze kleding en wat zijn de paarden uitstekend weergegeven. Men ziet ze draven. Dat deze knipsels van belang zijn voor de kostuumkunde uit die periode, spreekt vanzelf en dit was nog slechts jeugwerk. Het is m.i. jammer voor de knipkunst dat Mevr. Stapert-Koning het hierbij gelaten heeft en zich wijdde aan de teken- en schilderkunst, want ze kon het. Ze leefde echter in een tijd dat de knipkunst weinig waardering ~~er~~ vond. Toch werd er in haar tijd wel geknipt, meest ook voor BOEKENILLUSTRATIE, RECLAME en voor het SCHIMMENTHEATER. ~~De meeste knipsels zijn van haar hand~~

In de MODERNE BOEKENILLUSTRATIE is ~~er~~ ^{hand} zelfs een opleving te bespeuren. Ik wil slechts enkele namen noemen van knippers en knipselsters wier werk mij bekend is. Ik ben mij bewust dat ik hier onvolledig ben.

HENRIËTTE BAUKEMA.

Zij is de dochter van de kunstschilder Sieger Baukema en van de knappe tekenares Mevr. Baukema-Philipse. Dat ze begaafd was, wisten hare ouders uit en vele tekeningen die ze voor haar moeder maakte. Toen D_r. Jaap Kunst haar vroeg, zijn Noord-Nederlandse Liederbundels te illustreren, beloofde ze niets, maar na enkele weken kwamen er een serie knipsels die op uitstekende wijze het pittige en humoristische in het volkslied weergaven. (Noot)